

מגד ירחים אלול

שנה 75

לפטירת סוּחַ הַרֵב אַבְרָהָם יצחק דובנוב זצ"ל

ג' אלול תרצ"ה-ג' אלול תש"ע

עלון חודשי להנחלת משנתו ומורשתו של מרן הראי"ה קוק זצ"ל ■ גיליון מס' 131 ■ אלול תש"ע

מחדון למציאות

שיר האמונה

לונדון תרע"ח

תּוֹרַת חַיִּים חֲמַדְתָּנוּ
מִפִּי עֲלִיּוֹן נִתְּנָה
נֶצַח הִיא נִחְלָתָנוּ
מִמְדַּבֵּר מִתְּנָה
נֶצַח הִיא נִחְלָתָנוּ
חַי חַי הוּא גּוֹאֲלָנוּ

לְעֵד חַיָּה בְּלִבְּנוּ
הָאֱמוּנָה הַנֶּאֱמָנָה
לְנַחַל שׁוֹב נִחְלָתָנוּ
אֵב הַמּוֹן קָנָה
לְנַחַל שׁוֹב נִחְלָתָנוּ
חַי חַי הוּא גּוֹאֲלָנוּ

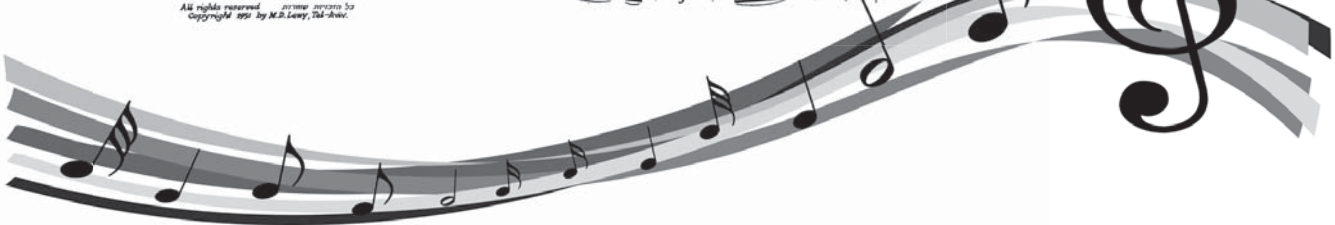
פֶּה נֶעֱבֵד צוֹרְנוּ
בְּחֶדְוָה וּבְרִנָּה
עֲלָה נֶעֱלָה לְרִגְלֵינוּ
שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּשָׁנָה
עֲלָה נֶעֱלָה לְרִגְלֵינוּ
חַי חַי הוּא גּוֹאֲלָנוּ

לְעֵד חַיָּה בְּלִבְּנוּ...

שיר האמונה

המלחין: הרב עקיב זצ"ל
באזן: Maestro

תוכן המאמרים

החזון הופך למציאות הרב חגי לונדין

מעולם לא הייתה השפעתו של הרב קוק גדולה יותר מאשר בימינו! מנתח לפני השטח התסיסה גוברת. הכוחות השונים בעם ישראל נמשכים לרעיונותיו של הרב קוק כל אחד בדרכו, ועל פי רוב ללא הכרה גלויה.

3

מכוחו, מתורתו ובדרכו של מרן הרב זצ"ל הרב חיים דרוקמן

"קשה לי מאד לבא לעמק השוה עם רוב גדולי הזמן, ד' ישמרם, שהם חפצים ללכת רק במסלול הישן, להתרחק מכל כשרון ומכל תנועה של חיים, מה שהוא לדעתי ברור נגד דרך ד' לגמרי, ובוה נותנים יד לפריצים ומחזיקים ידי מרעים, ואוי לנו מענוונותם של אלה, אע"פ שכוונתם רצויה. ואין לי דרך אחר כ"א לחזק את ידי החינוך הנותן חלק לידיעות העולם והחיים".

4

שלושה כוחות מתאבקים הרב פרופ' דניאל הרשקוביץ

ההבנה שתורת ישראל איננה צרה למדעים ולמחשבה האנושית, שיש בה עומק לפני מן העומק, שהיא מסוגלת להביא את עמנו למרחבים א-להיים ממש, ומכוחם לבנין מפואר של מדינה במציאות, כל אלה ועוד, הם ההשלמה לגישתו המאוזנת ומרוממת הנפש של הראי"ה.

5

חברה יהודית ממלכתית הרב יעקב הלוי פילבר

היום איננו פועלים בחלל ריק. מאז הקמת המדינה התרחשה בציבור הציניזם דתי מהפיכה תורנית, ובמקביל לרפיון הרוח שחל בציבור הכללי, מאז הקמת המדינה, צמח לנו ציבור לתפארת הפרוש על פני מרחביה של הארץ, מהגולן בצפון עד אילת בדרום, אלא שהוא חסר עדיין מנהיגות מוסכמת ומובילה.

6

הספרות בראיית הרב קוק זצ"ל הרב חיים סבתו

הספרות תתקדש, וגם הסופרים יתקדשו, יתרומם העולם להכיר את כחה הגדל והעדין של הספרות – הרמת היסוד הרוחני בעולם בכל עילוי

7

ואף על פי כן ולמרות הכל ארץ ישראל! הרב חנן פורת

"ארץ ישראל היא חטיבה עצמית, קשורה בקשר חיים עם האומה, חבוקה בסגולות פנימיות עם מציאותה" הווה אומר, הקשר בין העם והארץ הינו קשר מהותי, אורגני.

9

מחזון למציאות בישיבות בני"ע הרב יהודה פליסק

לא רק בעולם האמונה והקדושה בלבד ואף גם לא בעולם הרוחני והמחשבתי ישנה התערעורת היסודות לרגלי התפתחות המדע אלא בכלל ערערו המדע, התרבות וההתפתחות, את היסודות הטבעיים הטבועים בחיים מעצם יצירתם והווייתם.

11

החברה הישראלית הרב ד"ר יוחאי רודיק

חובתנו להאיר את כל רבדיה וגווניה של החברה הישראלית באור משנתו של הרב "אם התחייה הלאומית לא תחדש לנו הארה בתפילה, הארה בתורה, הארה בדרכי המוסר והקשבת האמונה, איננה עדיין תחייה אמיתית". לצורך זה יש לרתום את כל ממשכי דרך האורות ולהעניק תנופה משמעותית למשנתו.

12

על "התרבות הישראלית" הרב יוחנן פריד

פרץ היצירה בספרות ובשירה, באמנות הפלסטית ובאמנות הבמה, המקיף היום מסגרות ומכונים שונים בהם מאות יוצרים בוגרי ישיבות ואולפנות, חניכי רוחו של הרב - גם הם עדות נאמנה לחזונו ההולך ומתגשם.

13

בפתח הדברים

שבעים וחמש שנה חלפו מאז עלה מרן הראי"ה זצ"ל לגנזי מרומים. שמו, משנתו ומורשתו הטביעו חותמם על מאות אלפי לומדים מכל החוגים והגוונים. בסקרים שנערכו ע"י גופים ממלכתיים שונים תופס מרן הרב מקום ראשון בטבלת האישים המשפיעים על עיצוב דמותה והווייתה של מדינת ישראל ותושביה.

מעניינת היא התופעה שככל שחולף הזמן הולכת וגוברת השפעתו ומקרינה מהודה יותר ויותר. דומה היא לאיילת השחר העולה קמעא קמעא ומבקיעה, הולכת ומתפתחת הולכת ומאירה.

מפעל הנחלת משנתו ומורשתו הולך ומתרחב, רבים עוסקים בתורתו, כתיבו וספרים אודותיו יוצאים לאור מידי שנה בשפה בהירה השוה לכל נפש. כמיהתו ומשאלתו שהשקפתו והגיגיו יהיו לנחלת רבים הולכת ומתממשת. משאלה-תפילה זו בטא מרן הראי"ה בשירו "משאת נפשי" (אורות הראיה עמוד כ').

--- ומנקודות מחשבותי ש'יגבצו לעדרי

אקח אותי ויהי למאמרים.

ומאמרים בחוברת יהיו לספרים

והספרים בכל קרת יהיו נפזרים.

--- שדעי יבינו ויתאו לרשפי,

ועלות יהינו לשפן בין כתפי,

--- והשואפים למטרתי ירבו מיום ליום...

בעלון חודש אלול השנה, בחרנו לדון בנושא מרכזי - "החזון והמציאות" עפ"י משנת הרב. ממרחק השנים, ממרומי מעלית הזמן, אנו מנסים לבחון את חזונו לעומת המציאות בימינו. האם חזונו, בראיתו רחוקת הטווח, קורם עור וגידים הולך ומתממש לעיני דורנו? מהי התיחסותו של הרב לחזון? האם יש ערך לחזון גם אם אינו מתגשם ואינו מתממש?

לפני הכותבים הנכבדים הצגנו שאלות זהות, כל אחד כתב מתוך תחום עסוקו ועולמו שלו. בין השאלות שהוצגו היו: כיצד השפיעה תפיסתו והשקפתו של מרן הרב על עולמו ותחום עסוקו של הכותב, כיצד יישם את השפעתו, על קשיים שבדרך ואולי גם חוויות אישיות. לא כל התחומים באו לידי ביטוי אך ניתן בהחלט להתרשם ממקבץ המאמרים.

לפניכם, קוראים נכבדים דברי הכותבים. תודה לכל השותפים עמנו בעלון זה אשר נענו לאתגר, ולכם הקוראים קריאה מהנה ותורמת.

שושנה רייך, העורכת
ירושלים ת"ו

החזון הופך למציאות

"אם חלקים רבים מהסתעפות חזיונותינו יתקטנו בכמותם בהפגשם עם המציאות, בראשית דרכנו, אין רע. המציאות אין לה נפפים מהירים כאלה אשר לחזיון. התחיה צוברת את כל אידאלינו הנצחיים וגונותם בהתחלתה במעשים קטנים, בהשתדלות מתנחלת לדורות לשוב אל הארץ אל המקום שזכויותינו וסגולותינו ממתנות לנו, בהתייחסות של פבוד לכל אוצרנו בעבר ורוח נשא לקראת התרוממות האמה בעתיד, ההולך ומתעלה על-פי חפצנו ועבודתנו... ואם גם נדמה בכהות עין שהעבר הוא, לפי עלונו העתיד, מערפל, יזרח עליו האור ויזהר ויזיא אל הפעל את גניזותיו..."

אורות התחיה, ג

הציבור החרדי ללמוד בפועל את כתביו של הרב ולבסס בהכרה גלויה את השינוי המתקדם אצלו כעת בלא יודעין.

למותר לציין שתפוחות מעין אלו מלוות בסיבוכים ולעיתים אף בהתנגדות כלפי הציבור המניף ברמה את דגל תורתו של הרב; לעיתים אף חלקים מאותו ציבור מתבלבלים בין חזונו של הרב לבין פשרנות דתית גרידא; או מצהירים על נאמנותם לרעיון אך מוצאים עצמם מפולגים סביב הדרך ליישמו ולכן מוחלשים פוליטית – אולם כל אלה הם משברים זמניים ובמידה מסוימת אף בלתי-נמנעים. עם ישראל כולו, בין אם הוא מכיר בכך ובין אם לאו – צועד בנתיב אותו התווה הרב קוק לפני כמאה שנה.

גם במישור הגלוי השפעתו של הרב קוק רק הולכת וגוברת: מעבר למספר לומדי משנתו בפועל, אשר בעבר הלא-רחוק היו עשרות וכיום הם מונים כרבבות; מעבר למוסדות פרי רוחו המעצבים כיום תחומים רבים במדינת ישראל; מעבר למפעלים המתקמים כל העת להנגשת משנתו לציבור – הרי מעולם לא היו בעם ישראל כוחות המאחדים קודש וחול יותר מאשר ימינו אנו. בכל תחום אליו נביט: תורה, כלכלה, ספרות, חינוך, תקשורת, מוסיקה, אומנות – נמצא צעירים וצעירות היונקים מאור תורתו של הרב ומטים אט-אט את המציאות הישראלית אל חזונו הגדול (זאת מבלי להזכיר את התחום הצבאי וההתיישבותי, אשר שם כבר הוכרעה המערכה וצאצאיו הרוחניים של הרב הם המובילים). ייתכן כי לניצנים הנראים כעת יידרשו עוד עשרות שנים נוספות על מנת להגיע להבשלה מלאה, אולם הכיוון הוא בלתי הפיך. המהפכה השקטה מתחוללת כל רגע גם בלי שנחוש בכך בשגרה היומיומית.

"אם חלקים רבים מהסתעפות חזיונותינו יתקטנו בכמותם בהפגשם עם המציאות, בראשית דרכנו, אין רע. המציאות אין לה נפפים מהירים כאלה אשר לחזיון",

אבל כבר כעת המציאות 'מצמצת פערים' עם החזון. שבעים וחמש השנים הללו הן רק ההתחלה.

הרב חגי לונדין

ר"מ בישיבת ההסדר חיפה

שבעים וחמש שנים עברו מאז הסתלק מעימנו הרואה הגדול. שבעים וחמש שנים הן פרק זמן מספק בכדי לבחון בפרספקטיבה היסטורית האם חזונו הגדול של הרב הולך ומתמשש, או שמא – אם נביט על המציאות הישראלית הסבוכה של ימינו: על הנסיגה מערכי הציונות במדינת ישראל; על משקלו הפוליטי הפוחת של הציבור הדתי-לאומי; על גידולו של המחנה החרדי – האם כל אלה מעידים חלילה על ההפך?

"המציאות אין לה נופיים מהירים כאלה אשר לחזיון" קבע הרב לפני כמאה שנה וכלל זה תקף אף לימינו. הציפייה כי אחדות הקודש והחול תמומש באופן 'חלק' וללא משברים, נובעת מחוסר העמקה בדבריו של הרב קוק עצמו. במקומות רבים בכתביו (אורות התחיה, מד; אגרות ראייה א, עמ' קעח ועוד) מתריע הרב כי תהליך התחיה הלאומי עוד יאלץ לעבור נפילות ומשברים רבים והתופעות שמנינו קודם הן חלק בלתי-נפרד מכך.

יחד עם זאת, מבט מעמיק על התרבות הישראלית כיום מצביע על מגמה ברורה: **מעולם לא הייתה השפעתו של הרב קוק גדולה יותר מאשר בימינו אנו!** מתחת לפני השטח התסיסה גוברת. הכוחות השונים בעם ישראל נמשכים לרעיונותיו של הרב קוק כל אחד בדרכו ועל פי רוב ללא הכרה גלויה. מחד – הציבור החילוני נקלע למשבר ערכים ומחפש תרבות אלטרנטיבית. נכדיהם של גדולי הכופרים בדור הקודם צמאים למעט רוחניות. לעיתים מרוויים הם את צימאונם במים דלוחים, אולם ההבנה כי עולם החול כשלעצמו איננו בר קיימא ויש הכרח לאחדו עם עולם הרוח – הבנה זו היא מושכל יסוד בתרבות הישראלית (והעולמית) כיום. לא ירחק היום ואחינו אף ימצאו את מבוקשם בתורת ארץ ישראל בפועל ממש.

מאידך – הציבור החרדי הולך ומשנה את אורחות חייו. השינוי בחברה החרדית הוא כה גדול עד שהם עצמם אינם מסוגלים עדיין להכיר בכך. נכדיהם של גדולי מתנגדי הציונות בדור הקודם ממלאים כיום את ספסלי המכללות להכשרה מקצועית, מצביעים בבחירות, חודרים לשוק העבודה ומחפשים דרכים להתחבר למדינה ולישראליות. רעיונות כדוגמת 'שוב ארץ ישראל', 'קירוב אחים' ואפילו ביטויים כדוגמת 'כלל ישראל' הפכו להיות כה טריוויאליים אצלם עד שנשכח כי בעת שדיבר עליהם הרב זצ"ל בזמנו זכו הם להתנגדות ולהרמת גבה. לא ירחק היום ובו הכרח החיים יביא את

מכוחו, מתורתו ובדרנו של הרב זצ"ל

אכן, הדרכותיו של הרב זצ"ל הן התשתית החינוכית של כל מגוון מוסדות התורה לגילאים השונים.

בשורות אלו, אתיחס במיוחד לשיבה התיכונית, שהיא מוסד חדש, יחסית. אך גם היא יונקת מהדרכתו של הרב זצ"ל.

עוד בשנת תרע"ו, בהיותו עדיין ב"פ, כותב הרב זצ"ל לרבה של חיפה את הדברים הבאים:

"... קשה לי מאד לבא לעמק השוב עם רוב גדולי הזמן, ד' ישמרם, שהם חפצים ללכה רק במסלול הישן, להתרחק מכל כשרון ומכל תנועה של חיים, מה שהוא לדעתו ברור נגד דרך ד' לגמרי, ובוזה נותנים יד לפריצים ומחזיקים ידי מרעים, ואוי לנו מענותנוותם של אלה, אע"פ שכונתם רצויה. ואין לי דרך אחר כ"א לחזק את ידי החינוך הנותן חלק לידיעות העולם והחיים, והמדריך את הילדים ברוח צהלת החיים, בעז ואמץ לב, ובנקיון וסלסול הגוף, שכל אלה כשהם מצטרפים אל הדרכת התורה ויראת שמים של אמת, מעטרים הם אותה ומאמצים את חילה...". (אגרות הראיה א', אגרת רע"ד).

אמנם יש צורך להשקיע עבודה חינוכית מרובה כדי שהקודש ירומם את החול, אולם עובדה היא כי כתוצאה מקיומן של ישיבות אלה, זכינו שגדלו דורות של בני תורה יראי שמים, אשר ניתן למצוא אותם בכל תחומי החיים במדינת ישראל והם מהווים מופת אישי ומוכיחים באורח חייהם שהתורה היא תורת חיים ומאירה את כל תחומי החיים.

כמו כן אתיחס לשיבת ההסדר, שהיא יצירה חדשה, אבל בוודאי מושפעת מהותית מדבריו של הרב זצ"ל.

ובהקשר לדברי הרמב"ם בסוף הלכות שמיטה ויובל: "ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם אחיו? מפני שהובדל לעבוד את ד'. לשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים, שנאמר 'יורו משפטך ליעקב ותורתך לישראל', לפיכך הובדלו מדרכי העולם, לא עורכין מלחמה כשאר ישראל, ולא נוחלין ולא זוכין לעצמן בכח גופן, אלא הם חיל השם שנאמר 'ברך ד' חילו', והוא ברוך הוא זוכה להם שנאמר 'אני חלקך ונחלתך'".

מבאר הרב זצ"ל את דברי הרמב"ם:

"ונראה שאעפ"י שאין שבט לוי עורכין מלחמה, היינו לעשות מלחמה פרטית, כמו שאפשר שיזדמן ששבט אחד עושה מלחמה בשביל ההתנחלות שלו שימצא לו בזה. אבל כשכל ישראל יוצאין למלחמה, מחויבים גם הם לצאת. ומלחמה של כלל ישראל זאת היא ג"כ עבודת ד', שכל מי שהוא מיוחד יותר לעבודת ד' הוא שייך לה יותר משאר כל העם".

כלומר, במלחמה של כלל ישראל, שהיא עבודת ד', חייבים בני תורה במיוחד להשתתף. זהו היסוד של ישיבות ההסדר. וישיבות אלה גידלו ב"ה תלמידי חכמים שהם למופת באישיותם, בגדלות התורה שלהם ובלקחת חלק במלחמת המצוה של כלל ישראל.

אם כן, כל תקומת התורה הארץ ישראלית, על כל חלקיה, נבנתה מכוחו, מתורתו ובדרכו של הרב זצ"ל.

ישיבת בני עקיבא הראשונה, אשר היתה אבן היסוד למהפכת התורה בישראל, הוקמה אמנם כחמש שנים אחרי עלייתו של הרב זצ"ל לגנזי מרומים, אבל אין ספק שהיא קמה מכוחו של מרן הרב זצ"ל ובברכתו.

בניסן תרצ"ד כתב הרב זצ"ל איגרת לכינוס מדריכים ארצי של "בני-עקיבא", אותה פתח במילים "יקירי לבבי בני-עקיבא", ובה פנה ל"בני-עקיבא": "מרבי עקיבא אורן של ישראל אשר בשמו אתם נקראים... היו נא מכוונים לשלושת הסימנים המציינים לנו לדורות את קדושתו העליונה", והראשונה שבהם: "אהבת התורה עד לכדי מסירות נפש... שסם החיים של האומה ומכון גאולתה אין לו תוכן אחר כי אם התורה שהיא חיינו ואורך ימינו".

בימים ההם נראה היה כי בפועל, קיימת התרחקות מהתורה ומאורח חייה. פנייתו של הרב זצ"ל, אגרת הנ"ל למדריכי "בני-עקיבא" באה בודאי מתוך כך, שהרב ראה בחזון רוחו את "בני-עקיבא", זוקפים את קומתו של הנוער הדתי ועוצרים את הסחף של ההתרחקות מתורת חיים הנצחית, ולא עוד אלא שמביאים את הנוער הארץ-ישראלי לבית המדרש.

ואכן כעבור חמש שנים וחצי אחרי כתיבת איגרת זו, בראשית שנת ת"ש, מוקמת ישיבת "בני-עקיבא" הראשונה בכפר הרואה, הנקרא על שם הרב זצ"ל, על ידי תלמידו הרב משה צבי נריה זצ"ל, וממנה התחיל התהליך של "תורה חוזרת ללומדיה" (סנהדרין צ.ז.), עד למהפכה של ממש, מהפכת התורה בישראל. במשך השנים נבנה עולם תורה אדיר: ישיבות ואולפנות, ישיבות גבוהות - הסדר ומכללות, מכינות קדם צבאיות ומדרשות. התקיים בדורנו לעינינו הנס הגדול של ההבטחה הא-להית ביחס לתורה: "כי לא תישכח מפי זרעו" (דברים לה, כה).

היסוד החינוכי של המפעל התורני האדיר הזה הם דברי הרב זצ"ל:

"אתחלתא דגאולה ודאי הולכת ומופיעה לפנינו... מאז התחיל הקץ המגולה להגלות, מעת אשר הרי ישראל החלו לעשות ענפים ולשאת פרי לעם ישראל אשר קרבו לבוא..." (אגרות הראי"ה ג').

והדרך החינוכית אף היא בדרכו של הרב זצ"ל - הדגשת הערך של כלל ישראל. כולנו שייכים לכלל ישראל, ושליחותנו הגדולה היא לפעול לקדם את עם ישראל כולו למילוי יעדי, וזאת על ידי הארה באור תורה, שרק בכוחו להחזיר למוטב (איכה-רבתי בפתיחה).

הרב זצ"ל שהיה מזרעו של אהרן הכהן, הודריך כפי שהדגיש בעצמו באגרותיו, ללכת בדרכו של אהרן: "אוהב את הבריות ומקרבן לתורה".

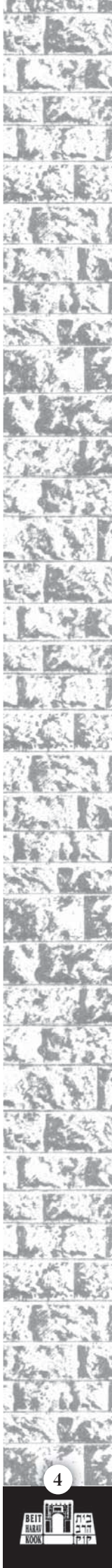
ומכאן באה הדרכתו של הרב זצ"ל ללכת אך ורק בדרך החיובית:

"הצדיקים הטהורים אינם קובלים על הרשעה, אלא מוסיפים צדק; אינם קובלים על כפירה, אלא מוסיפים אמונה; אינם קובלים על הבערות, אלא מוסיפים חכמה." (עפרלי טוהר עמ' לט).

לנצח את השלילה באופן אמיתי אפשר רק על ידי הגברת החיוב. חושך ניתן לגרש רק על ידי אור. אפילו מעט אור מגרש הרבה חושך, קל וחומר הרבה אור.

הרב חיים דרוקמן

ראש ישיבות "בני עקיבא"

שלושה נוחות מתאבקים

כל אדם באשר הוא אדם, מתוך הכרה ש"בצלם א-להים ברא את האדם", היא דאגה קדושה. ההכרה שאסור לנו לפגוע ללא עילה וללא סיבה בזכויות המיעוטים בארץ, שחובה עלינו לתת הגנה ומקלט בפני הנרדפים, שיש חשיבות עליונה במלחמה על זכותו של כל אדם לחירות ולדין צדק – היא מיסודי שיטתו.

במקביל, ולא מתוך צרות עין אלא מתוך רוחב לב, יש לפתח ולטפח את הרגש הלאומי הער בתוך כל קהל ישראל. יש להזקיף את הקומה של היהודי שהגיע נרדף ומושפל מהגלות. יש להבין שבארץ ישראל זכותו וחובתו של העם היהודי להרים ראש, להשיב מלחמה שצרה כנגד כל אויב ומתקומם, ולהכריז בגלוי על זכותו של העם היהודי על ארצו ומולדתו, זכות שאין לאף אחד יכולת ליטול ממנו. ההבנה שאף אחד לא יכול להכתיב לנו היכן לבנות את בתינו בארץ, מתי לבנות אותם ובאלו תנאים; ההבנה שזכותנו המלאה היא להגן על עצמנו, וכי המתקוממים כנגדנו באמצעים נלוזים ותת-אנושיים – דמם בראשם, ואל לנו להתנצל על שניסינו לפגוע בהם בכדי להגן על ילדינו; אלה ועוד הם יסודי גישתו הלאומית של הרא"ה, גישה עמוקה שיונקת היטב מתורת הסוד וההלכה.

יחד עם שתי גישות עמוקות אלה ביקש הרא"ה, כמובן, גם להעלות על נס את כח הקדושה. ההבנה שתורת ישראל איננה צרה למדעים ולמחשבה האנושית, שיש בה עומק לפנים מן העומק, שהיא מסוגלת להביא את עמנו למרחבים א-להיים ממש, ומכוחם לבנות מפואר של מדינה במציאות, כל אלה ועוד הם ההשלמה לגישתו המאוזנת ומרוממת הנפש של הרא"ה.

את האיזון הנפשי הנדרש הזה, את העדינות אל מול כלל ישראל, את האופטימיות העמוקה, הנחילו לנו באותם ימי תשעה באב, במבנה הישן של הישיבה.

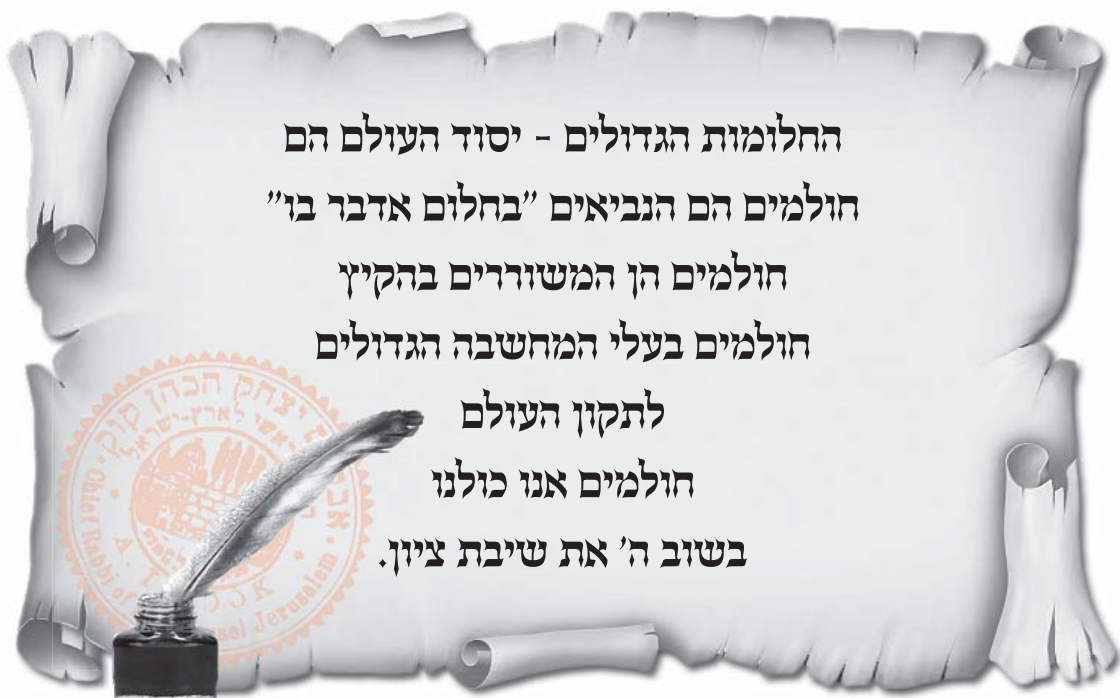
כנער בישיבת "מרכז הרב", אליה הגעתי לפני גיל 17, זכיתי להסתופף בצילם של ראשי הישיבה, הגאונים בהלכה ובמידות. בעיקר זכורה לי חווית תשעה באב בישיבה, אותה ציינו במבנה הישן של הישיבה. העוצמה הגדולה של אותו ט' באב, "קרא עלי מועד", חקוקה בזכרוני עד היום. דומה שהקסם המיוחד בחווייה זו היה החיבור בין האבל והחורבן ליסוד עמוק וחסר תקנה של אופטימיות, של התבוננות במעשי ה', של חתירה להבין את מהלך ההיסטוריה האנושית והישראלית, ולהשפיע עליה. מובן שלא כל המטרות הושגו, הגם שמאז התעצם הציבור הציוני דתי והתרומם, אך היסודות הרעיוניים לעוצמת הזכרון יחד עם עוצמת הבנין נחקקו בנו אז.

בבואנו לבחון את דמותו של הרא"ה קוק בפרספקטיבה היסטורית ניתן להעלות כמה וכמה נקודות מפתח, אך אני מבקש להעלות על נס את שאיפתו של הרא"ה קוק לתרבות דיון אחרת, תרבות דיון שדומני שכל החברה הישראלית צריכה להתכבד בה. תרבות דיון זו ינקה מאותם יסודות עליהם חונכנו אנחנו, ההכרה בגדלות מעשי ה' בעולם, בעוצמת התגלותו, וביכולתו המוגבלת לרדת לשורשם של דברים.

הרא"ה כתב, באחת הפסקאות החשובות ביותר בספרו הנודע "אורות", ששלושה נוחות מתאבקים כעת במחננו, מחנה ישראל. הכוחות הם רגש הקדושה, הדתיות, רגש הלאומיות ורגש האוניברסאליות. בניגוד למחשבה הראשונה של רוב האנשים, הרא"ה לא ביקש לבטל כוחות אחרים מאלה שלו עצמו, להכפיף אותם ולהכניעם אל הקדושה. על אף שכל יניקתו ושרשיו הרוחניים היו מעולם הקודש, הרא"ה, בליבו הגדול ובדעתו הרחבה, השכיל להכיר בערך החיובי וההכרחי שבכל אחד מכוחות החיים שבעם היהודי.

לאמור, הוא חינך את ההולכים בדרכו שלא די לו לאדם לאחוז רק בנתח אחד מן האמת, לא די לו להסתפק במועט. חובה על כל אדם מישראל להכיר בכך שקיים גרעין אמיתי טהור ויסודי, גרעין א-לוהי, בתוך כל אחד מהכוחות האידיאולוגיים בעם ישראל. הרא"ה חינך אותנו שהדאגה לזכויות הפרט של

הרב פרופ' דניאל הרשקוביץ
שר המדע והטכנולוגיה, ממשלת ישראל

החלומות הגדולים - יסוד העולם הם
חולמים הם הנביאים "בחלום אדבר בו"
חולמים הן המשוררים בהקיץ
חולמים בעלי המחשבה הגדולים
לתקון העולם
חולמים אנו מולנו
בשוב ה' את שיבת ציון.

חברה יהודית ממלכתית

בחיים הממלכתיים, החברתיים והאישיים. יכולתו של ציבור זה לפעול במסגרת אחידה, מונהג בידי מנהיגות איכותית מובילה, המודרכת בהחלטותיה בשיקולי טובת הכלל בלבד.

ציבור זה צריך להיות בעל אחריות לאומית. הנושא בעול האומה הישראלית, חדור אהבת ישראל וארצו, ומבקש טובתם הגשמית והרוחנית של כלל ישראל. איננו פועלים בחלל ריק, מאז הקמת המדינה התרחשה בציבור הציוני דתי מהפיכה תורנית, ובמקביל לרפיון הרוח שחל בציבור הכללי

מאז הקמת המדינה, צמח לנו ציבור לתפארת, הפרוש על פני מרחביה של הארץ, מהגולן בצפון עד אילת בדרום. אלא שציבור זה חסר עדיין מנהיגות מוסכמת ומובילה, וכן לא נתגבשה לו עדיין משנה ציבורית שתדע להתמודד עם הבעיות הממלכתיות, החברתיות והאישיות המתחדשות לבקרים בחברה הישראלית. ציינו כבר שהציבוריות התורנית ממלכתית משובצת במשבצות של מוסדות וקהילות בכל מרחביה של ארץ ישראל. אחר המרכזים שעשו לנו את החיל הזה היה בית מדרשו של הראי"ה זצ"ל, ומשנתו היא האחת המאירה באור תורה את מהלכי חיינו הממלכתיים. על התופעה הזו אפשר לומר שנתקיים בה המאמר "מעשי אבות סימן לבנים", אפשר לראות את הראי"ה בראשוניותו, בתכונותיו ופעליו, דומה לאבינו אברהם. אחריו תלמידו הגדול הרב חרל"פ שלא יצא מימיו מארץ ישראל דומה ליצחק אבינו, ואילו מו"ר הרב צבי יהודה זצ"ל שהקים את משפחת הישיבה מעשה יעקב אבינו בידי, שהעמיד את י"ב השבטים, משפחת בית ישראל. אם נמשיך את קו המחשבה הזו הרי לאחר תקופת האבות בא עידן הבנים, מאות תלמידים המורכבת מאישים שונים, שרק בפעולה משותפת, איש איש בדרכו ותכונותיו יצליחו להקרין מאורם על ישראל ומפעליו. אך כידוע "פרק הבנים" הוא הקשה ביותר, הוא מזכיר לנו את יוסף ואחיו. כשכל אחד מן האחים חשב שהוא הממשיך האוטנטי והבלעדי של בית אברהם, רבותינו הכשירו לנו את התשתית הרוחנית והאנושית להארת הגאולה באור תורה, בידינו להתאחד ולפעול במשותף להעלאת מחשבת הגאולה ולהגשימה בחיי המעשה, אם נדע לפעול יחדיו כאיש אחד בלב אחד עם כל ההבדלים שישנם בין איש לרעהו, כי אז נצליח לקדם את המהפכה היהודית בחברה הישראלית.

הרב יעקב הלוי פילבר
ירושלים ת"ו

שלושה שלבים צפה הראי"ה בגאולתם של ישראל: הראשון מרידה בערכי היהדות ותורת ישראל, השלב השני שקיעת האידיאלים אחרי ההצלחה ההתחלתית,

הרב בעת שיעור בישיבה

השלישי מהפיכה ותשובה לאמונה ולתורת ישראל, כמו שכתב בספרו אורות (עמ' פד): "מקובלים אנו שמרידה רוחנית תהיה בארץ ישראל ובישראל, בפרק שהתחלת תחית האומה תתעורר לבא. השלוה הגשמית שתבוא לחלק מהאומה אשר ידמו שכבר באו למטרתם כולה, תקטין את הנשמה, ויבואו ימים אשר תאמר אין

בהם חפץ, השאיפה לאידיאלים נשאים וקדושים תחדל, וממילא ירד הרוח וישקע, עד אשר יבוא סער ויהפך מהפיכה, ויראה אז בעליל כי חוסן ישראל הוא בקודש עולמים, באור ה' ובתורתו". כשכתב רבנו דברים אלו היה עם ישראל בשלב הראשון של גאולתנו, תקופה של חלוציות עם התנערות מהמסורת. השלב השני התחולל עם הקמת המדינה, תהליך שנמשך כבר ששים שנה, וכיום אנו נמצאים בקו התפר לקראת השלב השלישי, ואנו מצפים ל"סער שיבוא ויהפך מהפיכה" שחוסן ישראל יתגלה לעיני האומה כולה. אלא שהמהפכה הזו לא תתחולל מעצמה, בספרו "אורות התשובה" (פי"ב, יב) כותב רבנו שהיא תהיה פרי התעוררות של "עדיני לב חמושים בכח צדקת ה' העולים עד ראש הפסגה... עד אשר יתעלו בעילויה כל הדבקים בה". מי הם אלו שיחוללו את המהפך הזה, מי הם אשר יראו לכל ש"חוסן ישראל הוא בקודש עולמים"? לא הציבור המתרחק מתורה, אך גם לא אותו ציבור שאינו רואה את יד ה' בתחית ישראל בארצו, על אף כל תחלואיה, אלא הציבור הרואה במדינה ראשית התקיימות חזון נביאי ישראל לגאולת ישראל בארצו. ציבור תורני-ממלכתי כזה, העתיד לחולל את המהפכה הצפויה לא יוצר מעצמו, הופעתו מותנית בכמה גורמים:
□ הכשרת גרעין רחב של תלמידי חכמים, גדולים בתורה ואנשי מופת, אוהבי עםם וארצם והרואים בחייה הממלכתיים של מדינת ישראל מצווה מן התורה, ומאיישים תפקידים תורניים וחינוכיים בחברה הישראלית.
□ במקביל, התגבשותו של ציבור גדול, של אנשי מעשה, בעלי ידע והתנהגות תורנית, המעורה ופעיל בכל תחומי חייה של המדינה. יכולתו של ציבור זה והצלחתו להשפיע אף הן מותנות בכמה תנאים:

□ היותו בעל משנה תורנית וממלכתית מגובשת, המעוגנת ומבוססת על המקורות, ונותנת פתרונות הלכתיים ועיוניים לשאלות המתחדשות

הספרות בראיית הרב קוק זצ"ל

הרוחניים, המטבעים בעמק הנפש האנושית. וכל זמן שחקר גם שרשט אחד הגנו בעמק הנפש, שלא יצא אל הפועל, עוד יש חובה על עבודת האמונות להוציא". עולת ראייה, הקדמה לשיר השירים

הרב מדבר על הנשמה שתמיד מתפללת, ו"על הזיק הפנימי שהוא יסוד הרעיון והמחשבה ומוכרח להשתמר בטרתו"

החופש שביצירה

הרב דורש ליצירה הספרותית חופש. מבקש הוא שהסופר יצייר באמת ובתמים מה שנשמטו מראה לו, בלא התחשבות בגורמים חיצוניים ליצירה. כך נכתב באורות הקודש: "היצירה הרוחנית חופשית היא, אינה מתחשבת עם שום השפעה חיצונית, היא יוצרת לפי הלך רוחה פנימה, וכל מה שתתגבר אמונתה בעצמה כן תעלה למרומי האמת". "אין אנו צריכים כלל שהם מחנקים את הרוח העליונה החופשית, שהם מחללים את

שער הקובץ התורני שהוציא הרב בעת רבנותו בוויילנא, אשר שאיפתו "לעשות את העיסור סופרים למרכז כללי לכל דורש ושואל בדבר ד... לברר הלכה ברורה ומחוזרת... לישא וליתן ולהעלות עצה נאמנה, על כל שאלה גדולה הנוגעת עד הנפש בחיי לאומנו..."

"הרואה" נקרא הרב קוק זצ"ל. הוגה מקורי מיוחד במינו היה, ומה שכתב כתב מגלי השראה בעולמו הפנימי. עינו צפתה למרחקים ואוזנו הייתה קשובה כל העת למתרחש בעולם בכלל ובחברה הישראלית במיוחד. רגישות מיוחדת הייתה לו לעמוד על שורשי התנועות המתחוללות סביבו, ובכך היה לרואה שראה מה שרבים וגדולים לא ראו.

ממה שראה בעולמו הפנימי וממה שראה בעולם שחוצה לו נבעו רעיונותיו כמים זכים נובעים.

בין שאר ההתייחסויות המקוריות הייחודיות והמפתיעות של הרב קוק זצ"ל בלטה התייחסותו לספרות שתפסה מקום חשוב מאוד בתקופתו. במקומות רבים התייחס הרב בהרחבה לנושא הספרות, הן מן הצדדים העקרוניים והן מן הצדדים המעשיים. ניכר מדבריו שהנושא הזה עניין אותו גם מבחינת התכנים העמוקים שבהשראה הפנימית של הסופר, גם מבחינת מצב הדור שחי בו, אך קודם לכל מתוך עולמו האישי הפנימי כאמן יוצר. הרב הכיר שיש לו נשמה של יוצר. ייסורי היוצר ושמחת היצירה היו מוכרים לו היטב לא מהצד ההגותי בלבד, אלא מנשמתו ומחוויות חייו.

הרב כתב על עולמו הפנימי של הסופר היוצר, על מטרת הספרות, על תפקידה באדם ובעולם ועל תפקידה המיוחד בדור התחייה. הרב כתב על חופש היצירה, ועל תהליך היצירה, על הציפיות שלו מהספרות הישראלית ועל הדרכים לממש ציפיות אלו. הוא כתב על כוחה של הספרות, והציב דרישות גבוהות מן הסופרים שצריכים לדעתו לחיות בהרהורי תשובה מתמידים. הרב חזה וציפה לתחייתה של ספרות שתעסוק בכל תחומי החיים מתוך טהרה והתקדשות.

אכן, דרישות גבוהות מאוד מעמיד הרב לפני הסופר הישראלי:

"וכל סופר יחל לדעת את הרוממות ואת הקדש שבעבודתו, ולא יטבל עמו בלא טהרת נשמה וקדשת רעיון. לפחות תקדים המחשבה של תשובה, הרהורי תשובה עמוקים לפני כל יצירה".

מה היא הספרות בעיני הרב?

"כל פרח ציורי ושקלי הוא פרי הנשמה, וכשמגלים אותו, מתבסס העולם יותר, כשהשאיפה הנשמית בכללה היא נוטה לטובה. ולכן צריך תמיד הפח השקלי והציורי להיות עסוק בעבודתו, בין על ידי העמקה בציורי עצמו, בין על ידי התעוררות מחזיונות רוחניים של ספרים אחרים, חדשים גם ישנים, שמותכם המחשבה מתעוררת, והיא אוהבת את חזיונותיה, וכלם עולים הם על שלחן הספרות להעשירה". שמונה קבצים, קובץ א רעו

ומהי מטרתה?

"הספרות, הציור והחטוב, עומדים להוציא אל הפועל כל המושגים

הקודש, הבא מעולם העליון, מעלמא דחירו, אשר שם דרוך ניתן לשרעפים, חירות מוחלטת לשאיפה, חופש גמור לנטיית הרצון וליצירה, וכגודל החופש כן תגדל הקדושה". "יציר לו כל אחד באמת ובתמים מה שנשמטו מראה לו, יוציא את תנובתו הרוחנית מן הכוח אל הפועל בלא שפתי רמייה". ומוסיף: "כל מה שישתכל האדם יותר במעלתו הרוחנית, ככה ימצא, שאינו צריך לציוריו שום הגבלה. אדרבא, יצייר כוח המצייר כל מה שיש בכוחו" (אורות הקודש).

ולמרות המודעות לחופש היצירה מדגיש הרב על איזה חופש הוא מדבר: "מוכן הדבר, שרק את אותם האוצרות, שבהפתחם מבסמים הם את אויר המציאות, טוב ויפה לפתח. כל דבור ודבור שייצא מפי הקדוש ברוך הוא נתמלא כל העולם פלו בשמים" (שבת פח, ב). אמנם אותם הדברים הגנויים, שקבונתם היא בעולם, להם מתקנת היתר שעל אוננו לחפור ולכסות. ואוי לו למי שמושתמש ביתדו לפעלה הפכית, למען הרבות באשה".

הרב מתאר את תהליך היצירה:

"היוצרים השטחיים חפצים ביצירה מתוך שובע, מתוך קלות ראש, מתוך אכילה ושתייה וטיול. חושבים את הצער ואת המרירות, ששם גנוז כתר המלוכה הרוחנית, למין זעה המיוחדת לאמנים נכשלים. אבל זוהי טעות מרה, אף חכמתי עמדה לי" (קהלת, ב, ט): תורה שלמדתי באף היא שעמדה לי" (ילקוט שמעוני קהלת רמז תקפח).

ומוסיף: "...אלמלא יש כאן אור חסד מקיף, שתכף לחורבן עולמים בא אור של הוויית עולמים, וההוויה היא בודאי יותר רוממה מן כל היש שנחרב, לולא חסד גדול זה, לא היה אפשר לעמוד בפני ייסורי החורבן של העולמים שבצער היצירה... אלה הייסורים רק לבעלי נשמה מתגלים הם".

ומניין בא צער היצירה הטוהרה?

"המדרגות שבבירות החיים שבהשגה היותר עליונה באות במהירות, שוטפות על רשת העין הרוחנית שבנשמה, והיא לא הוכנה די סיפוקה כדי לקבלן. גילויי ההוויה עולים ממעמקים, מהחיים הערפיליים שבבשר, הולכים ומתבהרים, ובכל זאת לוקחים עימם את צללי האפלה ואת ריח הבורסקי הגופני. לעומתם יורדים גילויי חיים מספירת הנשמה היותר עליונה, הולכים ומתגלמים, הולכים ומצטמצמים, עד שהם פוגשים זה בזה, ויצירות גדולות ערך מתהוות ונולדות.

לפי רוב העוז, לפי גודל החיים, שבבשר מעבר מזה, וברוח הנשמה מעבר מזה, ככה מצטיינות היצירות בגבורתן, ביופיין, בפעולתן על החיים, בקיומן ובנצחיותן". (קטעים מתוך שמונה קבצים, קובץ גפסקה כה, אורות הקודש א קצ"א)

הרב מבין גם את משמעות כתיבת ספרות בדורנו ומה פעלה היא על החברה הישראלית וקורא לכתבת ספרות טוהרה:

"בין כל הדברים המושכים את הלב בזמננו, והפעלים הרבה על החיים, היא הספרות והשירה. מרחים אנו שגם בזה המקצוע יהיה לנו משלנו, ולא תהיה עוד ברית כרותה שכל בעל פשרון ספרותי, וכל משורר מפרסם, מרח הוא להיות כופר ופושע-ישראל למפרע. את מגדל-תרמית זה אנו חייבים להרס, ולהראות לכל באי עולם את ההוד השירי והנעם הספרותי, אשר פרחו בהיותם מושקים ממקור חיי האמה הטבעיים והנאמנים, מקור מים חיים". אגרות הראיה א, אגרת קמט

"נרחם על אלה האמוללים, בנינו ואחינו הטובעים בים זועף של צרות ורחינות, שהן קשות יותר מכל חלי ומדונה. נושית להם דברים טובים, דברים נחומים, מלאים שכל מפיקים שקט ואמץ, על ידי אותו הפח עצמו שטלטל אותו לתוך מצבו הנרעש וההרוס. כי מה הוא הפח הפועל את כל השנויים הנמצים בקרבנו, שבגללם אנחנו כל-כך סובלים אם לא הספרות? וכיון שהספרות פועלת עליו כל-כך הרבה, מוכן שרק פתח המחשבי שבקרבנו היא פועלת. אף על פי שנקביץ בתוכה גם להג הרבה ודברים מחממים ומלהיבים לבד, אבל מכל-מקום אם לא היה לה בסיס מחשבי אי אפשר שתתקיים ותקנה כל-כך לבבות, להרס ולבלע באפן סיסתמתי. עקבי הצאן, מאמר הדור

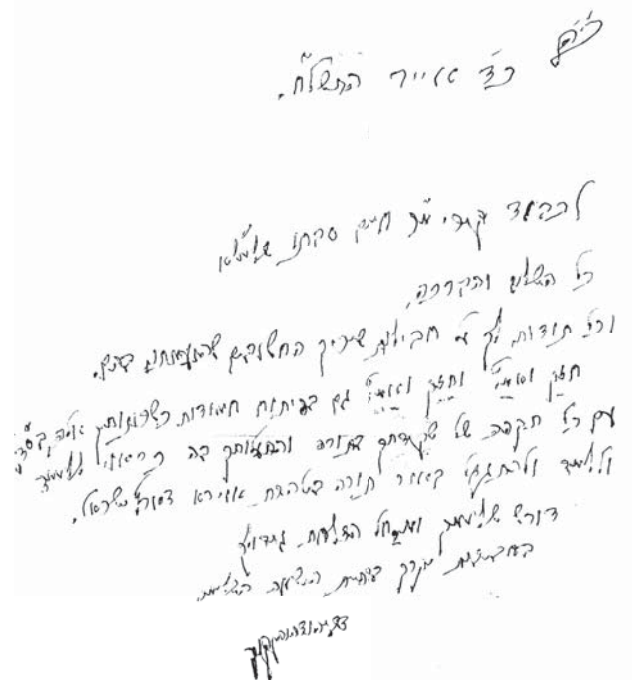
גם לשאלת ספרות העוסקת באהבה התייחס הרב זצ"ל בעולת ראייה: "ועוועי הנפש שמצד רגשי האהבה הטבעית, שנוטלת חלק גדול במציאות, במוסר ובחיים, הם ראויים להתפרש על ידי הספרות בכל הצדדים שבהם היא מוציאה אל הפעל את הגנויות, אבל בשמירה היותר מעלה מנטיה לצד השפרון שיש באלה הרגשות, שמחפד אותם מטהרה טבעית לטמאה מנוולת. רק אנשי קדש ראויים להיות שרי קדש. אמנם אם נחשב לחסרון פלילי באיזו ספרות, פשלא ימצאו בה אלה הרגשות הפנימיות, שהאהבה מרשמת אותם, באותה האהבה הנהוגה, כמה ראוי לחשב לחסרון אם אותם הזעזועים הרמים והנשאים, שכל כד פועלים ופעלו ועתידיים לפעל על כל טובי בני-אדם ועל פנסת ישראל ביהוד, הנובעים מאהבת אדון כל המעשים, מקור הטוב והחסד - אלה הרגשות הנאהבים לא יחקקו בספר ויפקדו מקומם!?"

"והציפייה שלו מן הספרות גבוהה היא מאוד: "הספרות תתקדש, וגם הסופרים יתקדשו, יתרומו העולם להפיר את פוחה הגדול והעדין של הספרות - הרמת היסוד הרוחני בעולם בכל עליו. ילד האור ופרץ, התביעה האייתה תתבע את שלה. התובעים הם נשמות רבות צמאות, נשמות מרגישות, מכירות בהכמת הפרצוף של המבטאים והסגנון את טמאת הרעיון שבסופרים רבים, שלא תכסה אותה כל מליצה מוסרית, כל הלבושה שירית, עקב הלב מכל ואנש הוא" (ירמיהו יז, ט).

בכלל עבור יעבר, יבטל מן העולם וכליל יחלף והספרות תתקדש, וכל סופר יחל לדעת את הרוממות ואת הקדש שבבבדו, ולא יטבל עמו בלא טהרת נשמה וקדשת רעיון. לפחות תקדים המחשבה של תשובה, הרהורי תשובה עמקים לפני כל יצירה. אז תצא היצירה בטהרה, רוח ד' תחול עליה ונשמת הגוי כלו תגבל בה. אחרי אשר חכמת סופרים תסרה, יאמר לישראל עוד: ואני זאת בריתי אותם אמר ד' רוחי אשר עליך ודברי אשר-שמתי בפיך לא-ימושו מפיה ומפי זרע ומפי זרע, אמר ד' מעתה ועד-עולם" (ישעיהו נט, כא). אורות התחייה, פסקה לו

"אי אפשר לספרות ישראלית שתצליח בלא התקדשות הנשמות של הסופרים. כל סופר שאינו עמל לטהר את מדותיו, לזכך את מעשיו ואת רעיונותיו, עד שיהיה עולמו הפנימי בעצמו מלא אורה והשלמות הפנימית מרגשות בתוכו, יחד עם הדאגה להשלים את החסר, ולהמלא ענה ממוגנת בגבורה ושלות רוח עם התעוררות שקלית ורגשית חזקה להיטיב ולהשפיל את עצמו, וחפץ נשגב לעמוד ברום הטהרה והקדשה האצילית - כל זמן שאינו עומד במעמד כזה לא יוכל להקרא סופר באמת... ואם את הספרות הישראלית אנו חפצים להחיות צריכים אנו ללכת בדרך הקדש הזאת, לבא מן הקדשה אל הספרות, והנה-שם מסלול ודרך, ודרך הקדש יקרא לה... והלכו גאולים" (ישעיהו לה, ח-ט). אורות התחייה, פסקה לו

55 יהודה סבסן קוק
יושלים שיקותיו

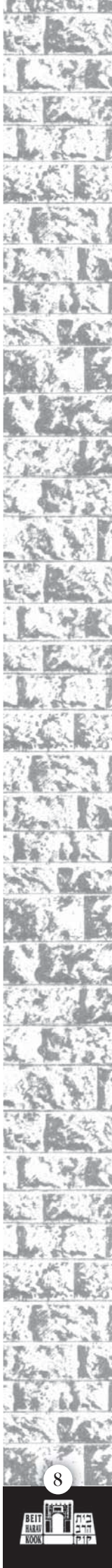

ומשהו אישי...

כשכתבתי את דברי הספרות הראשונים שלי, ואני בחור ישיבה צעיר, ידעתי שמתח שורר כיום בין בית המדרש לספרות העברית, אבל ידעתי את יחסו החם של הרב זצ"ל ליצירה הספרותית. לפיכך, העזתי ושלחתי אותם בהיסוס רב ובחשש לבנו יחידו הרב צבי יהודה קוק זצ"ל. לא התאכזבתי. ותיכף הוא השיבני במכתב, ששמח לקרוא את הדברים ונעמו לו. המכתב מלא עידוד היה, וסיים בברכה: חזק ואמץ וחזק ואמץ גם בפיתוח חמודות כשרונותיך אלה עם כל תוקף שקידתך בתורה בטהרת ארץ ישראל.

הרב חיים סבתו

ישיבת "ברכת משה" מעלה אדומים ת"ו

ואף-על-פי-כן ולמרות הכל ארץ ישראל!

דברי רקע:

בימי נעורינו היינו נוהגים לשיר בהתלהבות את השיר הציוני "ואף על פי כן", שהתרונו באותם ימים בניגון מזורי עז:

"ואף על פי כן ולמרות הכל,

ארץ ישראל

וכל עוד דופק בעולם

לב ישראל,

וכל עוד נשמע בעולם

שמע ישראל,

את ארץ, ארץ, ארץ ישראל".

מילים פשוטות אלה, שנשמעו אף פשטניות משהו, מגמתן היתה מן הסתם לחזק בנו את ההכרה שארץ ישראל חשובה מכל, ולפיכך למרות כל הניסיונות להפריד בינינו ובינה, אנחנו דבקים בה וזועקים "ללא חכמות" כנגד כל מי שמבקש לנתק אותנו ממנה: "אף על פי כן ולמרות הכל - ארץ ישראל".

מדוע ארץ ישראל כה חשובה, הן לכאורה אין היא אלא כלי קיבול טכני, שבאמצעותו נמצא בפועל מקום פיזי לקיום העם?

התשובה לשאלה נכבדה ועמוקה זו אינה מובנת מאליה, ורבים – אף מבני אנשי הצינות הדתית – לא ירדו לעומקה, וממילא טעו בהשלכותיה.

אשרינו שזכינו לאורותיו של הרב שכבר בפסקה הראשונה בספרו 'אורות', האיר את הקשר האורגני שבין התורה, העם והארץ, ואלמלא דבריו הגדולים אפשר שגם אנחנו לא היינו מוצאים את ידינו ורגלינו בגן המבוכה של דורנו.

יסודות אלה שאותם למדנו בישיבת 'מרכז הרב' ולאורם התחנכנו על ידי בנו ממשיך דרכו, מו"ר הרצ"ה קוק זצ"ל, הם שנסכו בנו כוחות נפש להיות שותפים להמשך מהלך שיבת ציון לאחר מלחמת ששת הימים ולהקמת מפעל ההתיישבות הגדול בגולן וביש"ע.

ברם, בהמולת המעשה הגדול שאנו שמחים ומתברכים בו, לא נשמעה כראוי 'קריאת הכיוון' שיצאה מפי הרא"ה בספרו 'אורות', ולעתים דומה ש'הסרטי' שהומחש בשטח – נותר אילם. במאמר קצר זה

שלפניכם, אני מבקש להאיר – ולו במשהו – את הנקודה הפנימית של ארץ ישראל לאור תורת הרב, תוך ניסיון לגלות את הדברים בדרכי שלי דווקא מתוך עיון בפשוטו של מקרא.

אני מאמין שמי שיקרא מאמר קצר זה בלב פתוח, יתחזק באהבת הארץ כפל כפליים, ומכוחה ידבק בארץ חמדה ביתר עוז ובאהבה.

המילים הראשונות של ריבון העולמים אל העברי הראשון מקפלות בתוכן תביעה אחת פשוטה: "לך לך מארצך וממולדתך ומביתך

כולו.

הארץ – לעם, כגוף – לנשמה

ועדיין יש להתבונן ולשאול, מה תפקידה של ארץ ישראל במהלך הגדול הזה? האם כל ייעודה לספק 'מסגרת טריטוריאלית' לעם ישראל?

כנגד גישה זו יוצא מרן הרא"ה קוק, בראש ספרו 'אורות', וכה דבריו:

"ארץ ישראל אינה דבר חיצוני, קניין חיצוני לאומה, רק בתור אמצעי למטרה של ההתאגדות הכללית, להחזקת קיומה החומרי, או אפילו הרוחני.

הרב בביקור בכפר חסידים תרפ"ז

ארץ ישראל היא חטיבה עצמאית, קשורה בקשר חיים עם האומה, חבוקה בסגולות פנימיות עם מציאותה".

הווה אומר: הקשר בין העם והארץ הינו קשר מהותי, אורגני, כמשל ר' יהודה הלוי, המדמה את עם ישראל לכרם שיש לשלול בבית הגידול הראוי לו, למען ישא פרי הילולים (הכוזרי, מאמר שני י-ב).

ואולי אף עמוק מכך: הביטוי "קשר חיים" רומז, שיש לדמות את הקשר בין העם והארץ לקשר שבין גוף ונשמה.

גופו של האדם אינו רק בית קיבול חיצוני לנשמה, ככוס שמוזגים מים לתוכה. הקשר בין הגוף לנשמה הוא קשר אורגני, וביניהם מתקיים ללא הפסק 'דיאלוג' נסתר: כשהגוף סובל הנשמה נפגעת, כשהגוף

אביך

אל הארץ אשר אראך

(בראשית י"ב, א).

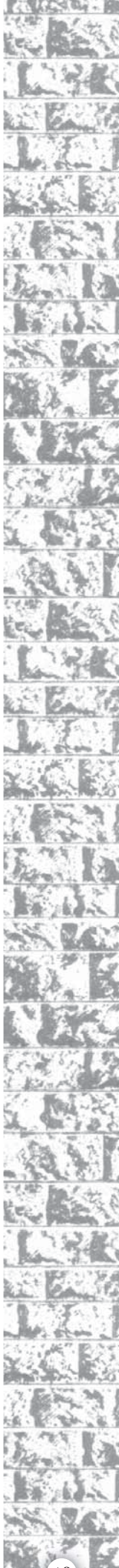
יש לשים לב: אין הקב"ה פותח את דבריו לאברהם אבינו כבירור עיקרי אמונה, או בפרטי מצוות. כל אלה עוד יבואו בהמשך, אבל לפני הכל – יש לעלות לארץ ישראל!

במה זכתה הארץ להיות נקודת מוצא לכל הווייתו של העם?

דומה שהתשובה לכך נעוצה במילים החותמות את ברכת ה' לאברהם:

"ונברכו בך כל משפחות האדמה". (בראשית י"ב, ג)

מגמת העלייה לארץ ישראל, אינה מצמצמת אפוא ל'תפיסת שטחים' באלון מורה ובחברון, אלא טומנת בחובה בשורה ארוכת טווח לעולם

מתרונן הנשמה חשה בכך. ולעומת זאת כשהנשמה עצובה הגוף בוכה, וכשהנשמה מתנגנת הגוף הומה מהמיית הניגון.

כך אף ארץ ישראל היא "בית חיינו" ואנו דבקים בה ויונקים ממנה לשד-חיים:

אתהלך לפני ה' בארצות החיים – זו ארץ ישראל (ילקוט שמעוני תתע"ד).

לאור זאת תישמע עתה הקריאה: "לך לך", לא כתביעה מייגעת אלא כבשורה מתרוננת: לך לך – אל עצמך, לך לך – אל ארץ חייך, כי בה תמצא מרגוע לנשמתך וקץ לנדודיך.

לכאורה נושאת קריאה זו מסר אנוכי של 'אני ואפסי עוד': "לך לך – לטובתך ולהנאתך" (רש"י).

כיצד אפוא מוביל ה"לך לך" הלאומי, אל "ונברכו בך", הכלל-עולמי?

התשובה לכך ישרה ופשוטה: היעד ארוך הטווח אכן הינו תיקון העולם כולו, אך הדרך להגשמתו עוברת בארץ ישראל ובלעדיה לא יצלח דבר. כי רק כאן יקוּף עם ישראל את קומתו ויבנה 'מודל הזדהות' לאומית אשר יהיה "לאור גויים".

דברים נשגבים ברוח זו כותב הראי"ה קוק במאמרו 'למהלך האידיאות בישראל' (אורות עמ' ק"ד), וכה דבריו:

"בראשית מטעו של העם הזה, אשר ידע לקרוא בשם הרעיון הא-לוהי הברור והטהור בעת השלטון הכביר של האליליות בטומאתה-פראותה, נתגלתה השאיפה להקים צבור אנושי גדול אשר ישמור את דרך ה' לעשות צדקה ומשפט.

זוהי השאיפה, שבאה מכח ההכרה הברורה והעזה והתביעה המוסרית הכוללת והרמה, להוציא את האנושות מתחת סבל נורא של צרות רוחניות וחרמיות ולהביאנה לחיי חופש מלאי הוד ועדן, באור האידיאה הא-לוהית, ולהצליח בזה את כל האדם כלו. למלואה של שאיפה זו צריך דוקא, שצבור זה יהיה בעל מדינה פוליטית וסוציאלית וכסא ממלכה לאומית, ברום התרבות האנושית, 'עם חכם ונבון וגוי גדול', והאידיאה הא-לוהית המוחלטת מושלת שמה ומחיה את העם ואת הארץ במאור-חייה. למען דעת, שלא רק יחידים חכמים מצוינים, חסידים ונזירים ואנשי-קדש, חיים באור האידיאה הא-לוהית, כי גם

עמים שלמים, מתוקנים ומשוכללים בכל תקוני התרבות והישוב המדיני; עמים שלמים, הכוללים בתוכם את כל השדרות האנושיות השונות, מן רום האינטליגנציה האמנותית, הפרושית, המשכלת והקדושה, עד המערכות הרחבות, הסוציאליות, הפוליטיות והאקונומיות, ועד הפרולטריון לכל פלגותיו, אפילו היותר נמוך ומגושם".

לאור זאת, אין תפקידו של עם ישראל לרוץ לאומות העולם, כמיסיונר אחוז אובססיה, במגמה להפיץ את התורה ביבשת השחורה' אלא לבנות בארץ ישראל מוקד משיכה אשר יעורר את כל העמים לבוא אליו מרצונם הם: "ונברכו בך כל משפחות האדמה".

משל למה הדבר דומה? לגפן זו המבריקה את ענפיה ונועצת אותם באדמה שמחוץ לתחומה כדי לינוק ממקור הברכה.

וכך תיאר הנביא יחזקאל את תהליך ההברכה:

"והנה הגפן הזאת כפנה שרשיה עליו, ודליותיו שלחה לו להשקות אותה..." (יחזקאל י"ז, ז).

חזון זה המועלה על נס כבר בראשית הדרך הלאומית שלנו, הוא הוא חזון הגאולה שבאחרית הימים:

"והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' "

בראש ההרים ונשא מגבעות ונהרו אליו כל הגויים.

והלכו עמים רבים ואמרו:

לכו ונלכה אל הר ה' אל בית א-לוהי יעקב

ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו..." (ישעיה ב, א-ב)

ובכן לא אנחנו הולכים אל הגויים אלא הם אלינו!

...אין זו שאלה של כבוד: מי ילך למי, אלא בשורה לגויים כי תתחולל בהם, בזכותנו, התעוררות פנימית ללא לחץ מצידנו, והם בעצמם יעלו ויבואו.

אך כדי שעם ישראל יהווה מוקד משיכה לאומות העולם, עליו - בראש ובראשונה - לבנות את כוחותיו מבית פנימה, ולהיות 'עברי' - "שהוא מעבר מזה וכל העולם מעבר מזה". על כן המפתח ל"ונברכו בך כל משפחות האדמה" נעוץ בבשורת "והיה ברכה!"

די להבין ברכה זו לעומקה, שומה עלינו להתבונן בשבע הברכות שמתברך אברהם עם עלייתו ארצה:

א. ואעשך לגוי גדול

ב. ואברכך

ג. ואגדלה שמך

ד. והיה ברכה

ה. ואברכה מברכך

ו. ומקללך אאר

ז. ונברכו בך כל משפחות האדמה.

שלוש הברכות הראשונות משבע הברכות עוסקות בבניין האומה מבית, שלוש האחרונות עניינן ביחס שבין אומה זו לאומות העולם, ואילו הברכה הרביעית שבתווך - "והיה ברכה" - היא היא המפתח לתהליך המעבר מבית - חוצה.

"כמעייין המתגבר"

הביטוי "והיה ברכה" - משמעותו העמוקה - המלא בעצמך ברכה, כמעייין המתגבר ומשקה מאליו את כל סביבותיו.

דבר זה למדים אנו מעכסה בת כלב האומרת לאביה:

"הבה לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני - ונתתה לי גולות מים" (שופטים א, ט"ו).

המעיינות (הגולות) השופעים מים - הם אפוא "הברכה" לה מצפה עכסה.

כי זאת יש לדעת: 'המעייין המתגבר' הגנוז ב"והיה ברכה" הינו תנאי מוקדם ל"ונברכו בך..." ואסור לדחוק את הקץ, ולצפות כי יביע מימיו, בטרם יתמלא ויעלה על גדותיו.

מאזינים אנו שוב ושוב לקריאת הכיוון: "לך-לך!" וליבנו נפעם למראה דמותו של אברהם "האיש הגדול בענקים" - העושה דרכו ארצה, אלפי שנים במעלות ובמורדות, והוא ממשיך לצעוד בקומה זקופה - כביום הראשון בו שמע קול קורא: "לך לך!" - וקומתו לא שחה.

אשריך אברהם אבינו הפותח ב"לך לך" וחותר ב"ונברכו בך"

אשריך - שבך פותחים ובך חותמים - "והיה ברכה!"

הרב חנן פורת

כפר עציון ת"ו

מחזון למציאות בישיבות בני עקיבא

כפר הרא"ה] ואם לכתחילה. בפועל ישנם אתגרים רבים ככל שהעולם המדעי והטכנולוגי מתפתח, כשרבים מהאתגרים הם אתגרים חינוכיים, ויש יום יום להעמיד שומרים וגבולות, יחד עם הידיעה הנחמית שבסופו של דבר השניות תיעלם, והתום - שהוא השלמות - יעלה ויתגלה. במציאות של ימינו נוצרו לכל הפחות שלשה סוגים של ישיבות ואולפנות:

א. בתחילת דרכה של הישיבה בכפר הרא"ה, לפני 70 שנה, לימוד הגמרא היה במשך חצי יום, והוא התנהל כדרך לימוד הגמרא בישיבות, עם סדרים בבית המדרש, ובשאר היום לימודי תיכון לקראת תעודת בגרות משמעותית. אגב, לימוד הגמרא היה יחסית רב בכמות ואיכות, ולכל הפחות למדו גפ"ת (גמרא רש"י ותוספות על הדף). וכך כותב הרב באגרת: "עיקר כל הלימודים הוא גמרא, רש"י ותוספות. ישלעשות עיקר עיקר, וטפל טפל." ואם כבר הבאנו מדברי הרב בעניין הלימוד כדאי לצטט גם מדבריו בגנוי ראייה: "פלפולים ארוכים לא לבקש, כי אם התמצית הנקי העולה מדברי הגמרא תוס' והראשונים. ומה טוב אם היית מעלה את התמצית על הכתב, גם בלא חידוש, כי אם על פי דרכם של המאספים הספרדים, אלא שהם נטו ללקוט מהאחרונים יותר מהראשונים, ודרך הלימוד המביא את ברכתו האמיתית היא שהעיקר יהיו דברי הראשונים, ודברי האחרונים תבלין להם."

הרב (במרכז). עם הרב משה מרדכי עפשטיין, ראש ישיבת סלבורקה-חברון (מימין) והרב אברהם דובער כהנא שפירא, רבה של קוננה (משמאל). בעת ביקורים בארצות-הברית בראש משלחת של ועד הישיבות שיצאה לגייס עזרה בשנת תרפ"ד

לשמחתנו ישנן כיום ישיבות טיכוניות שלומדים בהם על פי "הלכה ברורה" ו"ביאור הלכה", עם הדרכה מתודית כדי להבין

את עיקרי השיטות של הראשונים ולסכמך בכתב.

ישיבות בהן לומדים את כל לימודי הקודש ולא רק תלמוד בשעות לפני הצהריים, והחלק האחר של היום מוקדש ללימודי המדעים השונים והשפות. ברוב הישיבות הללו כמעט ואין סדרים בבית המדרש.

ישיבות שבהן החלק העיקרי של היום הוא בקודש, ולימודי הבגרות הם במינון ההכרחי. שם "הכל בקודש", ואף החול נלמד משום שהוא עוזר לקודש. לישיבות אלו פונים נערים שחפצים להוסיף בקודש. לדעת, שלשת סוגי הישיבות הטיכוניות הללו נובעים מתוך חזונו של הרב זצ"ל, וכל אחד יכול למצוא את מקומו לפי דרגתו ונטייתו. אגב, חלוקה זו קיימת בעיקרון גם בסוגי האולפנות, אלא ששם הלימוד העיקרי בקודש הוא תנ"ך או מחשבת ישראל או שניהם גם יחד. כידוע הרב קרא ללימוד מחשבת ישראל בכל סוגי הישיבות, וראה חיסרון באי לימוד זה. אף שאנו שואפים להעלות את איכות הלימודים הללו. נביא ציטוט אחד מאגרות אק"י: "אם אך היה בכוחי לא הייתי פוסק אפילו רגע מלקרוא בגרון בקול גדול לכל עבדי ה' הנאמנים בבריתו, לכל חכמי התורה בפרט ליושבי אה"ק... שתשועת הנשמה הכללית של עם ה' בכך תלויה היא, ע"י מה שנקבע לימוד קבוע בכל אותם ספרים היקרים, הראשונים והאחרונים של חלקי המוסר והיראה, ספר אחר ספר... בלא הפסק אפילו יום אחד."

יש לזכור שהרב לא התפשר בדבר החינוך המעורב בכיתות וברוך ה' שאכן זהו המצב בישיבות ובאולפנות בני עקיבא בכל הגילים. וכך כתב הרב בעניין עירוב המינים אגרות ב, נב: "המינים הבנים והבנות, צריכים להתבדל במחלקות מיוחדות. אין שיעור לקלקלה החינוכית הבאה ע"י איחוד בלתי טבעי זה בלתי-ספרנו, לקטנים וגם לגדולים." לאור דברים אלו, יש מקום לחשיבה נוספת על יחסנו לתנועות נוער דתיות לאומיות נפרדות לבנים ולבנות. ולכן אין אנו יכולים למנוע ממחנכים וראשי ישיבות בני עקיבא מלהתייחס לנושא זה בצורות שונות בהתאם לנסיבות.

הצבור מקשר בין ישיבות ואולפנות בני עקיבא לבין תנועת הנוער בני עקיבא. ודאי שיש קשר, אבל אין הקשר מוחלט והכרחי. מבחינת החזון והאידיאל של הישיבות והתנועה יש הרבה מאד מהמשותף. כמו כן ישיבת בני עקיבא הראשונה הוקמה בפועל על ידי חברי בני עקיבא ומכח החלטת התנועה, וראשיה - הרב נריה זצ"ל והרב אברהם צוקרמן יבדל לחיים ארוכים - היו מייסדי ישיבה זו ומכוחם קמו כל שאר הישיבות והאולפנות.

מהו אכן הקשר בין חזונו של הרב קוק לבין המציאות בהן נמצאות ישיבות בני עקיבא ואף שאר הישיבות הטיכוניות והאולפנות? ברור שהרב משה צבי נריה הושפע מהרב זצ"ל, אבל כיצד משתקף הדבר במסודות עצמם? נתחיל מהתייחסותו הידועה של הרב זצ"ל במכתבו לתנועת בני עקיבא (מאמרי הראי"ה עמ' 202):

"יקירי לבבי 'בני עקיבא'... תהיו אתם אחי היקרים יודעים לקלוט

את הזון ואת הטוהר, שבהם תכירו להפלות יפה בין זרם לזרם, בין משקע זר שסערת הרוח מעלה בזעפו ובין תהליך של מי מנוחות המשיב נפש, אשר בהם יהיה חלקכם ובהם תהיו נוחלים אומץ עד כדי השפעה גם כן על חוגים שונים, להרחיב את יסוד ברכת החיים אשר צור ישראל וגואלו חי מופיע בה בעיתים הללו על עם סגולתו."

מטרה זו של השפעה על חוגים רחבים בעם ישראל אכן הושגה גם אם לא בשלמות, אבל בגדלות, בהיקף ובאיכות, היא הושגה ראשית כל בתוך הצבור הדתי לאומי. מתוך צבור קטן ביותר שהלך והתמעט, קמה תנועה גדולה הן בתנועת הנוער והן

בעולם הישיבות, אשר תודעתו והכרת השליחות של תורה כמובנה העמוק, תורת ארץ ישראל, חדרה בה לעומק ולרבים גדולים, ומשם אף השפיעה ומשפיעה על חלקים לא קטנים של עם ישראל.

מזן הרב מעלה באיגרתו שלשה עיקרים שהם יסודותיו של רבי עקיבא עצמו: "ראשית **אהבת התורה**... השנית **ההכללה**, הכל בא מתוך אותו הים הגדול, תורתו הכוללת של רבי עקיבא. התורה, תורת חיינו, כל פלגיה המתגלים ברוח, וכל הפלגים המתגלים בחיי האומה ממנה הם זורמים... והשלישית, מידת רבי עקיבא המיוחדת המתעוררת עכשיו בזמן צמיחת הישועה... התלהבות **ומסירות לחזק כל חזון של גאולה** ותחיה לישראל וארצו. ... בטוחים אנו כי תורת אמת אשר בפה קדוש יבוא תור לה, והתור הזה הולך ובא." ישיבות בני עקיבא אכן מגדילות במציאות אור תורה וגאולה, אור אהבת התורה ואהבת הארץ, אור אמונה שאכן אנחנו באמצעותנו של תהליך הגאולה האחרונה, וכן הבנה שהתורה כוללת הכל, וכל מקצועות התורה, ממשנתם של תנאים ועד תורתם של אחרונים, אורגן אחד הם, והיא היא המאפשרת את אחדותם של ישראל. בעניין התפתחות המדע ותום-תמימות האמונה ותמימות התורה, מובאים דברים בשיחה בעל פה עם ש"ז שרגאי שרשמם במאמרי הראיה (עמ' 243): "לא רק בעולם האמונה והקדושה בלבד ואף גם לא בעולם הרוחני והמחשבת, ישנה התערעורת היסודות לרגלי המדע, אלא בכלל ערערו המדע התרבות וההתפתחות את היסודות הטבעיים הטבעיים מצדם יצירתם והוייתם. וכאן אותה **השניות**: הכל וכולם בעד התרבות וההתפתחות, בהיות הכל מחייב כי בתרבות ובהתפתחות - העתיד, טמון וצפון אושר האדם, גאולת האנושות ותקון כל העולם. **ובמציאות** - התרבות וההתפתחות הביאו לכאורה רעה לעולם... התרבות וההתפתחות במהותן הלא הן הולכות להעלות את הכוחות הטבעיים המונחים בשורש החיים למדרגה יותר מעולה ולהתפתחות יותר עליונה, לגלות את כל הטמיר והצפון בכוחות הללו... **המדע אינו צורך לתום בהגיע המדע להשתלמות המוחלטת** - התום יהיה תוצאה ממנו, וזאת נחמתו." אכן העולם כולו שחי בתקופה זו של שניות, משפיע מאד גם על מוסדות החינוך הישיבתיים, וודאי אלו שבחרו לצרף לימודי תורה עם לימודי מדע, אם בדיעבד [בתחילת דרכה של ישיבת

החברה הישראלית

הישראלית באור משנתו של הרב "אם התחייה הלאומית לא תחדש לנו הארה בתפילה, הארה בתורה, הארה בדרכי המוסר והקשבת האמונה, איננה עדיין תחייה אמיתית" (מאמרי הראי"ה, עמ' 414). לצורך זה יש לרתום את כל ממשכי דרך האורות ולהעניק תנופה משמעותית למשנתו.

שנית, עלינו להשתדל לחבר את הווייתה החומרית של החברה הישראלית אל מקורותיה הרוחניים. "הרוחניות, מלבד עדניה הגדולים לאין תכלית כשהיא לעצמה, היא נותנת עוז וגדולה גם לחיים החומריים... ועם ישראל גוי אחד בארץ, שהשניות שנואה לו על פי שורש נשמתו, מרגיש כי ההפרדה בין החומריות ובין הרוחניות מסבה לו צער גדול ועמוק, והוא מבקש לו דרך לשוב אל האחדות" (מאמרי הראי"ה, עמ' 234).

שלישית, חובתנו לנסות ולאחד את גווניה השונים של החברה הישראלית חרף חילוקי דעות, הנהגות והשקפות בין החלקים השונים: "נתוודע איש אל אחיו בשם ישראל הכללי, לא בשם מפלגתי ומחנתי. נדע שיש לנו בכל מחנה הרבה מה לתקן והרבה מה לקבל מהאור והטוב זה מזה" (מאמרי הראי"ה, עמ' 76).

התחום השלישי שנבקש להתייחס אליו בקצרה הוא חוויות אישיות והתבטאויות של ממשכי דרך הרב נוכח המציאות החברתית הישראלית. אפתח בנימה אישית. שנים רבות אני עוסק בהקניית ולימוד משנת הרב לציבורים שונים ובכללם ציבור לא דתי. במסגרת זו לימדתי ולמדתי תקופה ארוכה בקיבוץ עין גדי, בקיבוץ קל"ה ומקומות נוספים. שתי תובנות עלו בי במהלך תקופה זו. התובנה הראשונה הייתה תחושה ברורה של עיסוק ולימוד עם נשמות גדולות המחפשות את הדרך אל האמת מתוך ישרות ושאיפות גדולות גם אם לא תמיד בדרכים הנורמטיביות והמקובלות עלינו כציבור דתי. התובנה השנייה הייתה לאחר זמן בו לא הבחנתי בשינוי רוחני או מעשי אצל קהל השומעים ושאלתי את עצמי האם כדאיים המאמץ וההשקעה. את התשובה קיבלתי לימים, זמן רב אחרי שהסתיים הלימוד המשותף, בשעה שקיבלתי מכתבים, בהקשרים שונים, בהם כתבו לי חלק ממשנתפי השיעור במשנת הרב על מצבי משבר ואירועים אחרים שלימודנו המשותף בשעתו תמך בהם וסייע להם להתגבר. שני מאפיינים אלו של סבלנות וסובלנות צריכים, לעניות דעתי, לאפיין את פעילותנו בחברה הישראלית.

סודות משנתו של הרב קיבלו היבטים מגוונים באמצעות ממשכי דרכו שהתייחסו אל החברה הישראלית ומפעלותיה. אתייחס בקצרה למספר התבטאויות בנושאים שונים. לאחר עקירת העיר ימית בשנת תשמ"ב כתב הרב יהושע צוקרמן: "אם תידמה לנו הדרך דרך רחוקה אל ניבהל. רק היא קרובה היא. רק האחיזה באותו הקו הארוך (אורו של משיח) מגבירה את הכל" (גיליון "נקודה", מס' 43, תשמ"ב). הרב אלי סדן כתב כי קיימת מחלוקת עקרונית בין תפיסת הציונות החילונית, שראתה בשאיפות טריטוריאליות יעד להשגת קיום בטוח ליהודים בארץ ישראל, לבין תפיסת הציונות הדתית שראתה בהקמת מלכות בית דוד יעד מרכזי. מסקנת הכותב הייתה בשעתו: "לייסד מחדש את מדינת היהודים" בלי לזלזל ביסודות הציונות שהיוו את תשתיתה אולם יש להקים עליהם קומה שנייה ושלישית מתוך בניין חדש של מושגי ארץ ישראל, עם ישראל ותורת ישראל (גיליון "נקודה", מס' 35, תשמ"ב). רבים מהתלמידים ציטטו את הרב צבי יהודה קוק שכתב: "ולעומת מה שנאמר האם זו המדינה שאותה חזו נביאנו? אומר אני: זו המדינה שחזו הנביאים! כמוכן, אין המדינה בתכלית

אחד הדיונים המשמעותיים בנושא החלת משנת הראי"ה קוק על דורנו ותקופתנו, היא שאלת מעמדה ויעדיה של החברה הישראלית. דיון זה כולל מספר תחומים משמעותיים במלאות 75 שנה לפטירת הרב זצ"ל. **התחום הראשון** מתייחס לשאלה האם ניתן ליישם את הניתוח הרוחני-פסיכולוגי של הרב במאמר "הדור" גם על תקופתנו בכלל והחברה הישראלית בפרט. **התחום השני** כולל את היעדים והאתגרים הניצבים כיום לפני החברה הישראלית לאור משנת הרב. **התחום השלישי** מתייחס לחוויות אישיות והתבטאויות של תלמידי תלמידיו נוכח המציאות החברתית הישראלית. קצרה היריעה להרחיב כנדרש במלוא היקפם של התחומים המדוברים, אף על פי כן ננסה להלן להתוות מספר כיווני חשיבה בנושאים אלו.

שאלת הרלוונטיות של מאמר "הדור" לתקופתנו העכשווית יונקת ממספר הנחות יסוד הטעונות בדיקה. הנחת היסוד הראשונה מזהה את דברי הרב כמכוונים אל התנהגותם המעשית, דפוסי פעולתם של בני הדור ושאיפותיהם הרוחניות ("דור בעל רוח גדול"). האם נכון לייחס עובדות אלו גם לתקופתנו, בה השאיפות החומרניות והמחשבה השטחית ניכרות מאוד במימד הציבורי? הנחה שניה מזהה את דברי הרב כמתייחסים אל התנהגותם האידיאליסטית של בני דורו. עיון בדברי הרב מלמד כי חלק ניכר מההתנהגות האידיאליסטית היה השפעה חברתית-הנהגתית, ולא דווקא תוצאה של הכרה ברורה ומגמות רוחניות יהודיות. הנחה שלישית מכוונת את דברי הרב אל **יחידים** בדורו שפעלו מתוך מגמות רוחניות ומסירות נפש. עיון בדברי הרב מלמד כי הרב זיהה גם אצל ההנהגה הרוחנית מימד של "המוני הוא, ארצי ומעשי, בכל מעיינו לחיי הזמן והעולם", ולא דווקא שאיפות אידיאליסטיות נפלאות (עיון בהרחבה בנושא זה אצל הרב חגי לונדון, ביאור למאמר "הדור"). כיוון אחר בהתמודדות עם שאלת החלת מאמר "הדור" על תקופתנו פותח מספר אפשרויות נוספות: **א.** הרב ראה בחלוצי דורו נשמות גבוהות ורצה לחזקם ולהפוך את התהליך לפתח של גאולה וישועה, **ב.** בדורנו קיימת קבוצה קטנה של מאמינים המהווה את ה"עם" והיא מבטאת את הלך הרוח של העם כולו, **ג.** דורנו הוא אידיאליסט ומוסר נפשו למען בניין העם והארץ בשעת הצורך אולם אמצעי התקשורת לסוגיהם מחפשים את השלילה ומסתירים את הטוב, **ד.** המציאות העכשווית מלמדת כי בעם ישראל כיום יש רובד "חיצוני" ורובד "פנימי". ההתפתחות היישובית, המדינית והתודעתית מלמדת כי אין להסתכל על הרובד החיצוני אלא על הרובד הפנימי החיובי והוא מהווה את הכוח המניע של תודעתנו הלאומית כיום, **ה.** דברי הרב על דורו התבססו על חדירה רוחנית לעומק נשמת הדור וראיית אור הגאולה הזורח בעומק הנשמה. בתקופתנו קיימת הארה זו בעומק החיים גם אם איננה גלויה (ראה בהרחבה אצל הרב צבי טאו, "דור ודור אמונתו").

האם ניתן לאור הנ"ל להחיל על החברה הישראלית כיום את המגמות האידיאליסטיות של מאמר "הדור"?

התשובה לשאלה זו היא חיובית. מאמר "הדור" אינו בא להתייחס לתופעה חלוצית מסוימת אלא לתאר את הפוטנציאל הרוחני והשאיפות של בני דורנו. במובן זה ללא ספק רואים אנו בתקופתנו בחברה הישראלית מגמות של חיפוש רוחני ושאיפות גדולות שמקורן בדור "בעל רוח גדול".

התחום השני שביקשנו לעסוק בו ב"קציר האומר" הוא האתגרים והיעדים הרוחניים שניצבים כיום לפני החברה הישראלית לאור משנת הרב. בראש וראשונה נראה, לעניות דעתי, כי חובתנו **להאיר את כל רבדיה וגווניה של החברה**

והישוב המתחדש תוסס בחלוציות עברית, בסופרים ובשאר יוצרים - הוא ולא אחר קורא להעמיק וליצור דיאלוג פורה בין עברנו לעתידנו, בין בית המדרש לנוף החיצוני, בין המסורת לחידוש, בין הצורה לחומר, בין האידיאל האלוקי למגבלות הזמן - בין היוצר האנושי ליוצר הכל, ומכל אלו ועימם מבקש הוא לבנות עולם עשיר של חוויה, ברגש ובדעת. ולאור כל זאת עלינו לשאול מה דמותה העכשווי של תרבותנו הלאומית? האמנם נענינו (מכאן ומכאן) לקריאת הכיוון הזו? במה תורמת העשייה וההתנהגות הדתית הקשובה לשאלות הלאומיות של השעה - לתרבות חיינו ולמשב רוחם הציבורית? אנסה לתת כמה הרהורי-כיוון:

עם תחיית האומה ושיבתה לציון - שבה וחיייתה הלשון העברית. יש לזכור כי ברבדיה של הלשון מצויים לא רק השפה שהיא החיצונית, בבחינת כלי של תקשורת בין אדם לאדם, אלא גם הלשון הפנימית שיש בה ביטוי לערכים אשר מוצאם בתהליכים ובאירועים היסטוריים מתקופות שונות. מרן הרב זצ"ל הכריע הכרעה היסטורית והתייצב בצד "העברית המתחדשת". לסגנון כתיבתו השופע והעשיר - כמעט אין אח ורע, ניתן לומר כי בכך בנה תשתית משותפת עם היוצרים ועם כל יצירתם בה. לדידי, אין ספק כי עולמו ההגותי, דעתו והשקפתו של הרב - גרמו לכך כי כל יוצר וכל כותב ספרותי בן ימינו רואה חובה וזכות לעצמו להישאב אל מכמניה של לשון הקודש.

מבקש הוא להעשיר את דעתו בכתביה הגלויים והגנוזים של התורה, ואף אם רואה הוא באלו "צניגה" של היהדות (שאינה ח"ו שלו) אין הוא מהסס להשיקם בעולמו "הישראלי".

לעינינו הולכים וקמים עשרות רבות של "בתי מדרש" (לא תמיד, לדאבון לב, הם ברוח ישראל סבא). מונח חדש בא לעולם ושמו "ארון הספרים היהודי"

(ופעמים שהוא "חיזור ומקוטלג...") אך אין כל ספק כי הנוף "התרבותי ישראלי" יוצר וחיזי בדיאלוג מפרה עם זה "היהודי", אשר תבניתו ותוחלתו טרם הגיעו לייעדם. ועוד: הכל זוכרים ויודעים את יחסו של הרב להקמת "בצלאל". סוגיה היסטורית מרתקת זו מצויה בין האיגרות, יש לה הדים תורניים נוספים, גם בתשובות הלכתיות כאלו שנתפרסמו וכאלו שטרם ראו אור.

לא פחות מסיפור היסטורי זה, ידועה גם הקדמתו המופלאה של הרב ל"שיר השירים" השזורה בסידורו "עולת ראייה". ההיגדים המופיעים בה - הרי הם פרק-הגות עמוק ונועז, המרומם את הנפש ומחכים את הדעת. והקורא - עומד נפעם מול רוחב האופק הנפרש לעיניו. נראים הדברים, כי גם כאן הותיר לנו הרב צוואה רוחנית-תרבותית המחייבת אפיקי יצירה מגוונים בספרות ובאמנות. בניסוח כוללני ושטחי אפשר לומר כי פרץ היצירה בספרות ובשירה, באמנות הפלסטית ובאמנות הבמה, המקיף היום מסגרות ומכונים שונים בהם מאות יוצרים בוגרי ישיבות ואולפנות, חניכי רוחו של הרב - גם הם עדות נאמנה לחזונו ההולך ומתגשם. (וחומר להרהור ולמחשבה: מה קורה "שם" בחלקי הציבור האחרים?)

למסקנה נראה, כי שני "הרהורי כיוון" אלו מצביעים באופן ברור על תרומתו העצומה של מרן הרב זצ"ל לתהליכי (ו"ייסורי") עיצוב "התרבות הישראלית" בתוכו של חזון הגאולה, המתגשם בשיבת ציון של ימינו.

הרב יוחנן פריד
"בית הרב" ירושלים ת"ו

השלימות, אולם נביאנו ורבותינו - ממשכייהם - אמרו שכזו תהיה המדינה... תקומה יישובית ושלטון מדיני עצמאי. לא נאמר לנו אם יהיו הם צדיקים או שאינם צדיקים" (מזמור י"ט למדינת ישראל). הרב חנן פורת, בתשובה לאישה צעירה שהייתה מתוסכלת נוכח התנפצות מסוימת של תקוות ימי ילדותה לגאולה עתידית, כתב "יש תהליכים גדולים מאתנו שאינם מכילים באמת המידה של חוויותינו ומצב רוחנו... הולכת ונרקמת ההווה הגדולה הנאספת ונצברת ברחמים בידי ריבון העולמים" (נקודה, גיליון מס' 128, תשמ"ט).

החברה הישראלית רבת גוונים היא והתהליכים העוברים עליה מורכבים הם. שבעים וחמש שנים לאחר פטירת הרוא"ה הגדול יש מקום לבדוק את יסודות משנתו נוכח המציאות העכשווית ולשאול את עצמנו באיזו מידה מצליחים אנו, תיאורטית ומעשית, ליישם את האור הטמון בה. "ראוי להדגיש את המעוף הרחב שבו הצטיינו תוכניותיו. מעולם לא דן בקטנות, חזיונותיו היו בלתי שגרתיים ומסביב ליסודות ריאליים טווה הגיגים שהפליגו אל מרחבי האוטופיה. במובנים מסוימים - בדומה להרצל ב"אלטנוילנד" - הגה הרב חזון לכל פרטיו ודקדוקיו מבלי שטרח לבדוק את אפשרות יישומו. הוא האמין בחיוניות האידיאל ובדינאמיקה של החזון" (יוסף אבנרי, הרא"ה קוק כרבה הראשי של ארץ ישראל, עבודת דוקטורט, עמ' 419).

אנו, ממשכי דרכו, צריכים ליישם את החלום.

הרב ד"ר יוחאי רודיק

מפמ"ר מחשבת ישראל בחינוך הדתי

על "התרבות הישראלית"

דומה, כי מאז נתפרסם ביפו, הקובץ בשם "התרבות הישראלית" - בעידודו של מרן הרב זצ"ל, מתמודדת החברה בישראל, על כל גווניה, באתגר העצום אשר בצמד המלים הללו. סוד גלוי הוא כי רבים הם (מיוצאי בית המדרש) הדורשים לשלילה - ובאופן גורף - את השם "תרבות". על לשונם עולה התופעה-הביטוי והיחס ל"אלו שיצאו לתרבות רעה". ועוד, וחמור מזה: את הרגשתם הם סומכים לדברי הכתוב בספר במדבר (ל"ב, י"ג) על "תרבות - אנשים חטאה". משום כך הם, "גזירה של פסלות" על כל ענייניה של התרבות, בעשייתה ובצריכתה. נראה הדבר - כי אלו אינם שמים אל ליבם את דברי רש"י במסכת הוריות (ז.א) על "בני מתא מחסיא - דהוו תלמידי חכמים ראויים להוראה, ותרבות יפה היה בהם". כיצד איפה מתיישבים הדברים?

איגרת תז (חלק ב) בחודש שבט תרע"ב כשמונה שנים אחר בואו ליפו, כותב מרן הרב זצ"ל להרה"ח מר א.י. סלוצקי: "... הנה מקרוב נתייסדה אגודה ל"תרבות ישראל" מהכוחות הנוטים לצד הדת, כמובן הנני מסייעם כפי האפשרות, וכבר נדברנו על יסוד "אורגון" (ביטאון) ארץ ישראלי בעל טעם ישראלי ... נוכל לקוות שסופרים הגונים ... יתנו ידם לעבודה תמה..."

להבנתי, בשורות אלו מצוייה הקריאה לאותה התמודדות אליה קרואה "התרבות הישראלית", אליבא דהרב זצ"ל! תקצר היריעה במסגרת זו ובשורות אלו - לעיין וללמוד את כל הכתוב בקובץ החשוב הזה.

היה זה הרב, אשר ביפו - דווקא כאשר "סביביו נסערה מאד"

מִן הַרְאִי"ה נְשִׂיא בֵּית נִנְסַת "הַחֹרְבָה"

דרשה ב"חורבה"

הרב חזר מלונדון בה שימש כרב בקהילת "מחזיקי הדת" ועולה לירושלים, בג' אלול תרע"ט, לקראת קבלת עול רבנות ירושלים. בחמישי בשבת יצאו שמושי העיר והכריזו, כי בשבת ידרוש הרב בבית- הכנסת הגדול אשר בחורבת ר' יהודה החסיד, ברחוב היהודים בעיר העתיקה. וזו לשון ההודעה:

כ"ח אלול תרע"ט (1919)

בשורה טובה. ברינת לב ושמחת אמת הרינו מודיעים ומכריזים בזה כי בעזרת ה' עלה בידנו לקבל את הסכמת גאון עוזנו נור ראשנו תפארת כבודנו מרן הגאון הגדול ציס"ע רבי אברהם יצחק הכהן קוק שליט"א הגאב"ד דפניה"ק ירושת"ו לשאת את מדברותיו בקהל עם בשבת קודש הבעל"ט בבית הכנסת הגדול "בית יעקב" אשר בחורבת ר' יהודה החסיד. הדרשה תתחיל לאחר מנחה, בשעה 11 לערך ושואה 4 לפני השעון האירופי הקהל מתבקש לבוא בהמוניו.

הגבאים

ביום א' דחוו"מ סוכות, דורש הרב בכי"כנ "החורבה". הפתיחה באידיש נתקלת במחאות חלק מן הקהל, ובעת המעבר לעברית מוחה החלק האחר שבציבור השומעים.

ט"ז תשרי תר"פ (1919)

ההור

יום צום כללי לכל יהודי ארץ ישראל מוכרז במחאה על הפרעות שנערכו בירושלים, הרב דורש בבית"כ "החורבה" בהתרגשות ובדמעות.

ט"ו אייר תר"פ (1920)

היום

ואשיבה שופטיך

בואו לירושלים של סיר הרברט סמואל, בתר"פ, לכהן נציב עליון לארץ הקודש - הרנין מאוד את לב הרב. "אטו מילטא זוטרתא היא כי על כס השלטון בירושלים יושב אחד מאחינו, דבר שלא זכינו לו מאז צאתנו לגולה?". ומהדי צעדיו של הנציב העליון היהודי, שמע הרב את פעמי המשיח. הוא לא הסכים בשום פנים ואופן לכנות את "הנציב הראשון ליהודה" בשמו הנכרי "סיר הרברט סמואל". הוא כינה אותו בשמו העברי: אליעזר בן מנחם. דמותו סימלה לגביו ניצן של הגאולה הגדולה והשלמה, הממשמשת ובאה. כאשר בא הרברט סמואל בשבת "נחמו" להתפלל בבית- הכנסת הגדול, שבחורבת ר' יהודה החסיד בעיר העתיקה, והוא עם רעייתו עברו את כל הדרך הארוכה מהה- הצופים עד לעיר העתיקה ברגל, מפני קדושת השבת, לא היה קץ לאשורו. בנאום ברכה נלהב קידם את פני הנציב מעל במת בית- הכנסת, ותפילה מיוחדת חיבר, בו במקום, לציון האירוע הגדול. "נחמו נחמו עמי" - קרא את ההפטרה מעל בימת "החורבה" "אחינו הנציב הראשון ליהודה אליעזר בן מנחם", והרב ישב כל אותה שעה על מקומו הקבוע ליד המדרגות המוליכות לארון הקודש והספיג לתוך מטפחת משי לבנה את הדמעות הגדולות שנשרו מעיניו. (ש. אבידור, האישי נגד הזרם)

בשנת תר"פ

המונים נוהרים לביכ"ס חורבת ר' יהודה החסיד אשר ברחוב היהודים בעיר העתיקה להשתתף בהכתרת נשיא הרבנות, אשר נבחרו באספת הרבנות הכללית. מאות מברקים ומכתבי ברכה מגיעים מכל ערי הארץ ומושבותיה ומחול"ל. את הטקס פותח הרב יהודה לייב מימון, הרואה בו מעמד הסטורי המשמל לא רק את מלכות התורה אלא גם שררה יהודית מדינית. הוא אומר: 'עכשיו אין אנו מכתירים ראשי גולה כי אם נשיאי ארץ ישראל. זהו מאורע הסטורי שזכינו לו אחרי אלפיים שנות גלות ועלינו להודות לה' שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה'.

א' אדר ב' תרפ"א (1921)

ההור

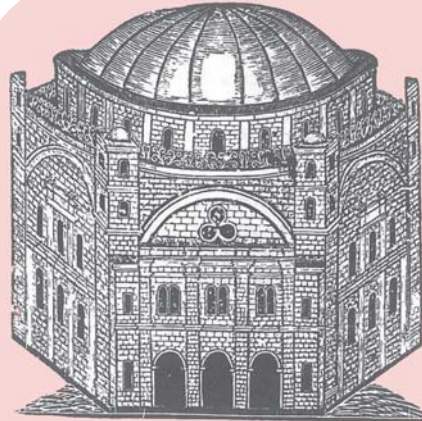
כתר תורה

ההכנות היו רבות, פנסי הרחוב צוחצחו עד שהבהיקו כמראות מלוטשות, ובדלת הכניסה לחצר החורבה הוקם שער כבוד מירק רענן, שהובא במיוחד ממגרש הרוסים. מבעוד בוקר החלו המונים להצטופף לשני צידי הדרך המוליכה משער יפו עד לשער "החורבה". בהגיע הרבנים לשער חצר "החורבה", פצתה תזמורת "בית חינוך עיוורים" בנגינה, ובהיכל הים הידהדה שירת "ברוכים הבאים בשם ד'", שהשמיעו החזן ר' זלמן ריבלין ומוקהלתו. החגיגה נפתחה, כששני הרבנים יושבים על כסאות מיוחדים, שהועמדו לשני צידי ארון הקודש ועליהם גולף בעץ מיוחד הפסוק: "ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציך ככתחילה". (ש. אבידור, האישי נגד הזרם, 244)

ב' ניסן תרפ"א (1921)

היום

הסיוע המרכזי מארה"ב (לימים הג'וינט) שולח אלף פונט לתקון "חצר החורבה". הכסף נשלח ע"ש מרן הראי"ה קוק לצורך זה בלבד.

חורבת רבי יהודה החסיד

במקום המדור הקבוע בעלון "מגד ירחים" - ארועים בחיי הראי"ה - בחרנו להתמקד במרכזיותו ובמיקומו של בית כנסת 'החורבה' בתקופה בה כהן הרב כנשיא ביה"כ"נ.

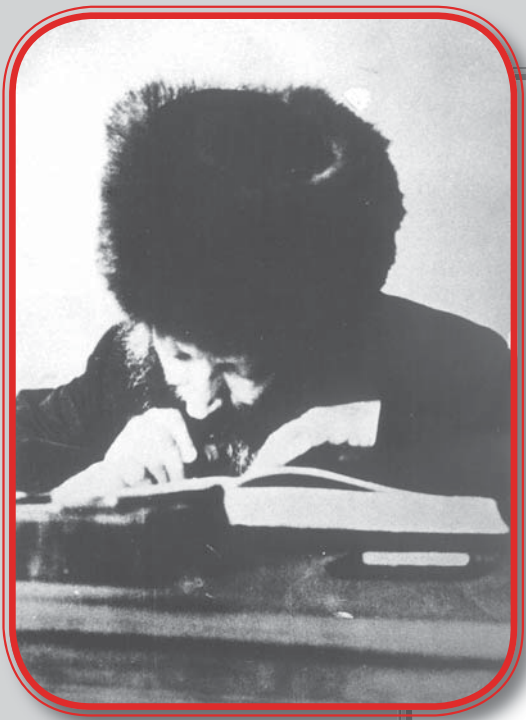
המקום ידע עליות ומורדות, חורבן ובנין.

זכינו ובשנה זו שוקם המבנה וחזרה עטרה ליושנה.

וכך מתאר ר' פנחס גרייבסקי את מרכזיותו: "בית הכנסת הגדול שמש לא רק כמקום תפילה, ביהכנ"ס שמש גם למרכז מדיני, בו נערכו קבלות פנים למלכים, שרים ורוזנים שבקרו את עיר הקודש.

מאז הכבוש הבריטי והצהרת בלפור, נערכו בו הרבה טקסים רשמיים ויחודיים, כמו מסירת הדגל של הגדוד העברי בצבא בריטניה, חגיגות ביום כבוש ירושלים, יום הולדת מלך אנגליה, יום ההכתרה וכו' וכו'. סיר הרברט סמואל, הנציב הראשון בא"י מטעם ממשלת אנגליה, היה מתפלל בביהכנ"ס הזה בכל ימי חג ומועד ובכל יומא דפגרא. בבית הכנסת נערכה גם חגיגת המלואים, דהיינו ההכתרה, של חברי הרבנות הראשית לא"י.

ראש רבני א"י, הגאון הגדול מרן הראי"ה, מכהן בתור נשיא ביהכנ"ס, ובו הוא נושא את מדברותיו הקדושים בימי חג ומועד ובכל חגיגה ציבורית ורשמית. כמו כן הספיד בו את חותנו האדר"ת, את החפץ חיים, את הברון רוטשילד ז"ל ועוד. (מתוך "זכרון לחובבים")

”...דרכי ומעשי
 הינם לא לכבודי, הלילה,
 ולא לשום פניה זרה שבעולם,
 כי אם לאהבת ה' יתברך,
 ולאהבת תורתנו הקדושה,
 ולחיבתם של ישראל
 ושל ארצנו הקדושה.
 והרבה מאוד יגעתני באנחתי,
 עד שהעיר הקב"ה את רוחי
 ויכוּן את לבבי,
 ללכת בתומי בדרך הקודש הזאת,
 לקדש שם שמים,
 ולחבב את התורה ולומדיה
 על הבריות, ולקרב רבים לתורה,
 ולהרבות עוז ואומץ להתיישבות
 עם ה' על אדמת קדשו.”
 (אגרת תקנה)

”יום אשר החזון המעשי של
 בנין הארץ ותחיית- האומה
 התחיל להתגשם,
 דאגתנו הפנימית היא:
 לחזוק החזון והרוח,
 ולהפיח אש קודש בתוך
 מעשי החול.”
 (חזון הגאולה)

לעילוי נשמת
 ר' אלימלך מרדכי בן יוסף זאב שרייבר,
 נפטר בא' דראש השנה

לעילוי נשמת
 ר' יהודה אריה בן משה אליעזר צביבל.
 ר' יצחק בן יחיאל אליעזר וקמן

מגד ירחים
 עלון חודשי בהוצאת "בית הרב"
 רח' הרב קוק 9 תד. 6275, ירושלים 91062
 טל: 02-6232560, פקס: 02-6242908
 betharav@zahav.net.il www.moreshet.co.il/beit-harav
 ניתן לקרוא את העלון "מגד ירחים" גם באתר: www.yeshiva.org.il
 עריכה: שושנה רייך עיצוב גרפי: ש. יוסטמן

